

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Rudolf II. a Praha
Michaela Boříková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Rudolf II. a Praha

Michaela Boříková

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1 ÚVOD.....	1
2 RUDOLFOVO MLÁDÍ A CESTA K TRŮNU	3
2.1 Rudolfův původ a španělská výchova	3
2.2 Důsledky španělské výchovy a osobnost Rudolfa II.	5
2.3 Cesta k vládě v monarchii.....	6
2.4 Nástup na trůn a počátek vlády.....	8
3 RUDOLFÍNSKÁ PRAHA.....	10
3.1 Přenesení císařské rezidence z Vídně do Prahy.....	10
3.2 Podoba Prahy roku 1583.....	13
3.3 Renesance, humanismus, manýrismus.....	15
3.4 Školství a vzdělanost	18
3.5 Architektura a stavební činnost Rudolfa II.	20
4 PRAŽSKÁ KULTURA ZA RUDOLFA II.	23
4.1 Rudolf jako mecenáš a sběratel, Rudolfínské sbírky	23
4.2 Císařský dvůr	28
4.3 Umění na pražském dvoře	31
4.3.1 Malířství.....	32
4.3.2 Sochařství.....	36
4.3.3 Umělecké řemeslnictví	38
4.4 Alchymie na pražském dvoře	39
5 ÚPADEK PRAHY PO RUDOLFOVĚ SMRTI	45
5.1 Dopad Rudolfovy vlády na Prahu.....	46
5.2 Podoba Prahy po Rudolfově smrti a příčiny jejího úpadku	48
6 ZÁVĚR	50
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	53
8 RESUMÉ	55

1 ÚVOD

O osobě Rudolfa II. Habsburského se mezi historiky dodnes vedou rozepře. Jedněmi je vnímán spíše pozitivně, druhými je kritizován. Bezesporu tak byl Rudolf pro české dějiny jednou z nejkontroverznějších osob, která se v jejich průběhu objevila. Zapsal se do historické paměti nejen svou osobností, nýbrž i svéráznou politikou a intelektuálním zaměřením. Ovlivněn univerzalistickým duchem doby dával prostor rozmanitým odvětvím, jeho pozornosti proto neunikla umělecká, architektonická, vědní ani alchymistická činnost, které na Praze zanechaly nemalý vliv. Jeho rozporuplná osobnost a rozsáhlá aktivita upoutaly můj zájem, a proto jsem se jim rozhodla věnovat ve své bakalářské práci.

Cílem práce bude zanalyzovat a popsat Rudolfův vztah k Praze. Pozornost proto bude věnována zejména důvodům Rudolfova přestěhování se do české metropole, jeho zdejšími aktivitám a pražské kultuře. Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola má za úkol nastínit Rudolfův původ a španělskou výchovu, na kterou byl jako mladý vyslán kvůli svému nástupnictví. Dále je zde popsána Rudolfova osobnost po jejím absolvování. Rovněž jsou přiblíženy okolnosti Rudolfova nástupu na uherský, český a říšský trůn a vylíčeny počátky jeho vlády.

Účelem druhé kapitoly je objasnit Rudolfovo rozhodnutí přesídlit z Vídně do Prahy, tedy uvést, jaké objektivní a subjektivní důvody jej k tomuto činu vedly. Dále je zde charakterizována podoba Prahy v době císařova přistěhování. Zároveň tato kapitola podává obraz dobové atmosféry, renesance, humanismu a manýrismu. Nechybí zde ani popis soudobého školství a vzdělanosti, na nichž se významně podílely nejen Karlova univerzita a jezuitská akademie v Klementinu, ale také císařský dvůr. Závěr kapitoly se věnuje architektonické činnosti, k níž Rudolf přispěl velkou měrou a která Prahu přetvořila z gotické na renesanční a manýristickou.

Třetí kapitola je zaměřena na analýzu rudolfínské kultury. Nejprve poskytuje přehled o tradici mecenášství a sběratelství, poté podává informace o utváření a osudu rudolfínských sbírek. Dále se věnuje struktuře a chodu císařského dvora a uměleckému vývoji v oblastech malířství, sochařství a uměleckého řemeslnictví, v nichž nechybí ani medailonky ze života významných umělců. V závěru kapitoly je objasněn původ, rozvoj

a význam alchymistické činnosti. Rovněž je zde zachycen život alchymistů, a to Johna Dee a Edwarda Kelleyho. Poslední, čtvrtá kapitola se zabývá vlivem a dopadem Rudolfovy vlády na Prahu a jejím úpadkem po císařově smrti, který byl zapříčiněn zejména třicetiletou válkou. V závěru práce jsou shrnuty nejdůležitější skutečnosti, k nimž jsem během psaní došla a jež je třeba si uvědomit.

V bakalářské práci byly užity metody popisu a analýzy. K získání potřebných informací byly využity zejména odborné monografie, z nichž se staly stěžejními knihy od historika Josefa Janáčka *Rudolf II. a jeho doba a Pád Rudolfa II.* a kniha od Roberta J. W. Evanse *Rudolf II. a jeho svět : myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*, neboť poskytují obecný přehled o projednávané problematice. Z tohoto důvodu jsem publikace od historika Janáčka uplatnila zejména v první kapitole přibližující Rudolfovu osobnost a nástup na trůn. Po získání relevantních informací z výše uvedených knih jsem čerpala z odborných zdrojů užšího zaměření.

Pro popis rudolfínského umění jsem zvolila zejména knihy od autorky Elišky Fučíkové *Rudolf II. a Praha : císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy* a *Umění na dvoře Rudolfa II.*, jež se této oblasti velmi důkladně věnují a obsahují velké množství obrazové dokumentace. K přiblížení alchymistické činnosti mi bylo nápomocno především zevrubné dílo od Petera Marshalla *Magický kruh Rudolfa II. : alchymie, astrologie a magie v renesanční Praze*. K sepsání ostatních kapitol jsem podle potřeby využívala dalších odborných zdrojů, jež jsou uvedeny na konci práce v seznamu literatury a pramenů. Mezi ně patří zejména monografie Jaroslavy Hausenblasové *Urbs Aurea : Praha císaře Rudolfa II. : Rudolf II. a Praha*, která byla vydána jako oficiální publikace výstavy *Rudolf II. a Praha* pořádané v Praze roku 1997.

2 RUDOLFOVO MLÁDÍ A CESTA K TRŮNU

2.1 Rudolfův původ a španělská výchova

Rudolf II. Habsburský se narodil 18. července 1552 ve vídeňském paláci Hofburg jako nejstarší syn Maxmiliána II. Habsburského a Marie Španělské. Vzhledem k tomu, že jeho rodiče byli bratranec a sestřenice, museli k sňatku od papeže získat dispens. Cílem jejich sňatku byla snaha o propojení dvou existujících habsburských větví – středoevropské, reprezentované Maxmiliánem a španělské, zastoupené Marií.¹

Rudolfovi a jeho starší sestře Anně poté přibylo ještě šest dalších sourozenců, a to pět chlapců (Arnošt, Matyáš, Maxmilián, Albrecht a Václav), a sestra Alžběta. Ze všech sourozenců byl Rudolfovi nejbližší Arnošt, s nímž společně vyrůstal během své výchovy ve Španělsku.²

Jak bylo v panovnických rodinách běžné, byli svěřeni do péče chův a služebnictva. Když bylo Rudolfovi šest let, byl mu vybrán domácí učitel. Kvůli Maxmiliánovým sympatiím k protestantismu se jím stal dr. Jiří Muschler. S tímto výběrem však nebyla spokojena Rudolfova matka Marie, která byla známá jako podporovatelka rekatolizace. Přála si řádnou katolickou výchovu, zejména pro Rudolfa, neboť se předpokládalo, že se jako nejstarší syn stane králem a římským císařem. Snažila se proto přesvědčit svého manžela, aby Rudolfa poslal k jejímu bratrovi Filipovi II. do Španělska. Tento záměr podporoval také Rudolfův dědeček Ferdinand I. Maxmilián však s jejich plánem nesouhlasil, jelikož neměl důvěru ve španělské katolické prostředí. Nakonec se však rozhodl ustoupit kvůli Filipovu slibu učinit Rudolfa nebo Arnošta budoucím španělským králem.³

Na cestu do Španělska se výprava vydala 8. listopadu 1563. Rudolfa s Arnoštem doprovázela řada služebníků, mezi nimiž se nacházel například jejich hofmistr Adam z Dietrichštejna. Během cesty, která byla brána jako poznávací výlet, navštívili bratři Štýrsko, Milán a Janov. 17. března 1564 dorazila výprava do Barcelony, kde Rudolfa s

¹ BONĚK, Jan, *Rudolf II. a jeho císařská Praha*, Praha 2008, s. 10–12.

² JANÁČEK, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 2003, s. 30–31.

³ BONĚK, s. 14.

Arnoštem přivítal strýc Filip. Odtud se poté vydali do Madridu, kde jejich cesta skončila.⁴

Po příjezdu do Madridu byli Rudolf a Arnošt konfrontováni s neznámým prostředím. S aklimatizací jim pomohly tety Alžběta z Valois a Jana Španělská, které se zároveň podílely na jejich výchově. Hlavními vychovateli však byli učitel dr. Jan Tonner a Adam z Dietrichštejna. Španělská výchova byla velmi důkladná, je ovšem překvapivé, že byla hrazena z Maxmiliánových peněz. Rudolfovi a Arnoštovi se během ní dostalo teoretického humanitního vzdělání i praktických zkušeností. Učili se jazykům, dějinám, antické literatuře, umění vládnout, dvorské etiketě, ale také jízdě na koni, tanci, zápasu, lovu či střelbě.⁵

V rámci univerzálního vzdělání byli bratři také vpraveni do základů astronomie, astrologie, alchymie či topografie. Při jakékoli příležitosti jim byla též připomínána vlastní důležitost a výjimečnost. Velký důraz byl kladen na náboženskou výuku. Rudolf s Arnoštem museli být proto několikrát účastni činů inkvizice, což mělo špatný vliv zejména na Rudolfa.⁶

Při šestém roku španělské výchovy Maxmilián žádal o návrat svých synů do Vídně. Nevěřil již více Filipovým slibům týkajících se nástupnictví, a proto chtěl, aby se Rudolf jako jeho následník učil vládnout ve Vídni, která se měla stát jeho oficiálním sídlem. Zároveň si již nepřál, aby na jeho syny dál působilo španělské prostředí. Filip se sestrou Marií však jeho požadavku nechtěli vyhovět, zejména po smrti Filipovy manželky Alžběty, neboť tato událost oddálila Filipovi možnost zplodit nástupce. Přese všechny komplikace nakonec Filip k návratu Rudolfa a Arnošta svolil. Stanovil si však podmínku, že mu Maxmilián musí svěřit do výchovy další dva syny Albrechta a Václava a umožnit mu sňatek s neteří Annou. Po dohodnutí veškerých podmínek se Rudolf s Arnoštem vypravili za doprovodu nevlastního strýce Juana d'Austria zpět do Hofburgu, do něhož přijeli 23. srpna roku 1571.⁷

⁴ JANÁČEK, s. 34–35.

⁵ Tamtéž, s. 35–38.

⁶ BONĚK, s. 47–48.

⁷ JANÁČEK, s. 45–49.

2.2 Důsledky španělské výchovy a osobnost Rudolfa II.

Po návratu do Vídně byl Rudolf připravován na roli vládce. Stavý, vídeňští politici, dvořané či vyslanci pozorovali Rudolfovo chování a hledali následky, které na něm španělská výchova zanechala. Vídeňská veřejnost negativně vnímala zvyky, které si Rudolf ze Španělska přinesl, kvůli čemuž následníkova obliba značně utrpěla.⁸

Mezi pozitivní následky španělské výchovy lze zařadit získání praktických dovedností a všestranného vzdělání, díky čemuž se Rudolf velmi dobře orientoval v kultuře, umění i vědě. K jeho univerzálnímu rozhledu přispívala též jeho inteligence. Ve Španělsku Rudolf získal také řadu politických zkušeností, které během své vlády dobře zúročil. Jelikož se však ve velké míře zabýval svými zálibami, mezi něž patřilo zejména umění, sběratelství a okultní nauky, byl vnímán jako špatný vládce.⁹

Španělská výchova však s sebou přinesla také negativní rysy. Rudolf velice špatně snášel chladné bigotní katolické prostředí. Nedostatek projevovaných citů mu alespoň částečně nahrazovaly jeho tety, které v něm spatřovaly svého syna. I přes jejich péči byl však Rudolf melancholický, zamklý a zádumčivý. Veřejnost ho také vnímala jako povýšeného a marnotratného, neboť se mu líbil pocit moci a přepych, jímž byl ve Španělsku obklopen. Horlivý přístup k víře měl však na Rudolfa opačný vliv, než jakého chtěli Marie a Filip dosáhnout. Rudolf se stal oddaným katolíkem, prosazoval ovšem umírněný přístup vůči nekatolíkům.¹⁰

Dalšími povahovými vlastnostmi, které vídeňští obyvatelé u Rudolfa spatřovali, byly podrážděnost hraničící s cholericností, zarputilost, nerozhodnost, neústupnost, subjektivita, nedůvěřivost, nepřístupnost či neochota se ženit. Většina těchto vlastností se však u Rudolfa projevila až po propuknutí jeho duševní nemoci.¹¹

Rudolfova duševní choroba, označovaná jeho současníky jako melancholie, byla způsobena několika faktory. Kromě španělské výchovy se na ní podílely rodové vazby. Duševní problémy se objevily již u Rudolfových předků, nevyhnuly se však ani jeho

⁸ Tamtéž, s. 51.

⁹ Tamtéž, s. 52.

¹⁰ JANÁČEK, Josef, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995, s. 30.

¹¹ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 298–299.

následovníkům. Trpěla jimi například Rudolfova prababička Jana Kastilská, která kvůli nim dostala přídomek Šílená, Filipův syn Carlos či Rudolfův prvorozený levoboček Julius Caesar d'Austria.¹²

Rovněž za Rudolfovým ostychem se vázat lze hledat několik příčin. Rudolf nebyl spokojen zejména s neustále domlouvanými nabídkami k sňatku. Měl také z manželství obavu, kterou v něm vzbuzovala jeho matka známá svou panovačností, nesnášenlivostí, tvrdohlavostí a zásahy do jakýchkoli záležitostí. V Rudolfově touze po svobodě hrál určitou roli též manýristický duch doby, jenž s sebou přinesl svobodomyšlnost a vybízel k volnosti. Možnou příčinou oddalování manželství mohla být také Rudolfova homosexualita, o níž se stále bádá.¹³

Pravděpodobně z těchto důvodů dával Rudolf přednost milenkám před manželkou. Jeho nejznámější milenkou byla Anna Marie Stradová, dcera Rudolfova archiváře Ottavia Strady. Rudolf s ní měl dokonce několik mimomanželských dětí, pro něž byl používán přídomek d'Austria. Benátský vyslanec G. Sorenzo roku 1604 zmiňuje ve svých poznámkách osm levobočků.¹⁴

2.3 Cesta k vládě v monarchii

Přese všechny obavy a pochybnosti, které politikové či stavy ohledně Rudolfa sdíleli, se připravovalo jeho převzetí vlády. Maxmilián, vědom si zhoršování svého zdravotního stavu, se snažil pro Rudolfa zajistit uherskou a českou korunu a titul římskoněmeckého císaře. Nejprve se zaměřil na získání koruny uherské, kterou se mu na prešpurském sněmu podařilo obdržet téměř bez potíží. Dne 2. dubna 1572 prohlásily stavy Rudolfa za uherského krále. Samotná korunovace byla poté předběžně ohlášena na 6. září téhož roku.¹⁵

¹² Tamtéž, s. 46.

¹³ BONĚK, s. 161–162.

¹⁴ VURM, Bohumil, *Rudolf II. a jeho Praha*, Ostrava 1997, s. 92.

¹⁵ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 59.

Datum uherské korunovace musel být ovšem posunut, neboť nenadále zemřel polský král Zikmund August, jímž vymřel rod Jagellonců. Bylo tedy nejprve nutné najít jeho nástupce. Korunovace se proto odložila na 25. září. Maxmilián se primárně snažil získat polský trůn pro syna Arnošta, neboť chtěl rozšířit vliv střeoevropských Habsburků. Rudolfovu uherskou korunovaci proto upozadoval. Uskutečnění korunovace ohrožovala také událost bartolomějské noci, při níž bylo katolíky zabito mnoho francouzských protestantů nazývaných hugenoti. Tento akt způsobil, že se veřejnost obávala opakování obdobného činu při jakýchkoli kolektivních příležitostech. Korunovace však už znovu odložena nebyla, následkem nepokojů jí však nedoprovázely tradiční oslavy. Uskutečnila se v dómu sv. Martina, v němž Rudolf obdržel od ostríhomského arcibiskupa Antonína Verantiema ze Šibeniku svatoštěpánskou korunu.¹⁶

Po získání uherské koruny se Maxmilián soustředil na zajištění koruny české. Aby ji získal, musel jet do Prahy na jednání s českými stavy. Když se však chystal na cestu, těžce onemocněl. Na zasedání byl proto vyslán Rudolf. Jelikož se do Prahy dostavil s dvoudenním zpožděním, zahájil ihned poté sněm. Od začátku jednání byly vztahy mezi ním a českými stavy napjaté. Neklidnou atmosféru navíc ztěžovala komunikační bariéra, neboť Rudolf neovládal český jazyk a potřeboval proto tlumočníky. Stavy byly stávající situací znepokojené. Obávaly se, že nebudou prodiskutovány důležité náboženské a daňové otázky. První jednání proto skončilo kvůli počátečním problémům bezvysledně.¹⁷

Na druhém aktu sněmu si stavy stanovily přesné podmínky, po jejichž splnění byly ochotny přijmout Rudolfa za českého krále. Požadovaly, aby se Rudolf naučil česky a přesunul svoji rezidenci z Vídně do Prahy. Byly přesvědčeny, že tímto způsobem Rudolf nejlépe pozná české poměry a politické prostředí, díky čemuž bude schopen dobře vládnout Českému království.¹⁸

Maxmilián však požadavek na Rudolfovo přestěhování neschvaloval. Snažil se proto stavy od této myšlenky odvrátit. Přislíbil jim další jednání o této věci a přesunul jejich pozornost na vyjednávání o daních. Aby si získal jejich sympatie, vytvořil také

¹⁶ Tamtéž, s. 65–66, 68–71.

¹⁷ Tamtéž, s. 75–76, 84–85.

¹⁸ Tamtéž, s. 86.

sbor poradců, který nabízel nová úřední místa s vysokým příjmem a možnost kariéry u dvora. Nejdůležitějším krokem, který Maxmilián učinil, však bylo ústní schválení české konfese. Tento dokument stavům zaručoval náboženskou svobodu bez pronásledování. Maxmiliánova vstřícnost vůči stavům se setkala s pozitivní odezvou, neboť stavy prohlásily Rudolfa 20. září 1575 za českého krále.¹⁹

Samotná korunovace se uskutečnila o dva dny později v chrámu sv. Víta. Rudolfovi byla předána pražským arcibiskupem Antonínem Brusem z Mohelnice svatováclavská koruna. Českým panovníkem byl ovšem Rudolf korunován od šlechty a nejvyššího pražského purkrabího Viléma z Rožmberka. Od tohoto okamžiku Maxmiliánovi zbývalo zajistit Rudolfovi titul římského císaře. Tento úkol se mu podařilo splnit o měsíc později na říšském sněmu v Řezně.²⁰

2.4 Nástup na trůn a počátek vlády

Na roli vládce byl Rudolf připravován po otcově boku. Než si však stačil osvojit nějaké praktické zkušenosti a zvyknout si na myšlenku panování, jeho otec 12. října 1576 zemřel.²¹ Začátky jeho vlády proto byly těžké. Musel se navíc potýkat s nedůvěrou, kterou mu projevovali stavové, dvořané a příbuzní. Ti očekávali, jaký postoj Rudolf zaujme ke komplikované náboženské otázce a jaký kurz svému vládnutí nastaví. Obavy z Rudolfova radikálního vyznávání katolicismu se však nepotvrdily, neboť Rudolf zastával v katolictví uměřený postoj. Hrozbou byla také nespokojenost Rudolfových příbuzných ohledně vyplácení apanáže.²²

Počáteční obtíže pomáhali Rudolfovi překlenout jeho rádcové, zejména Vilém z Rožmberka a Vratislav z Pernštejna. Díky jejich podpoře se Rudolfovi postupně podařilo dosáhnout relativně stabilní vlády. Tu ovšem záhy narušil jeho bratr Matyáš, když pro sebe roku 1577 získal v Nizozemsku funkci generálního místodržitele. Tímto činem si proti sobě postavil Rudolfa a ostatní Habsburky. Matyáš se však ve své funkci

¹⁹ Tamtéž, s. 147–148.

²⁰ JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, s. 44–46.

²¹ Tamtéž, s. 48.

²² JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 165.

dlouho neudržel, neboť mu chyběly potřebné schopnosti. Jeho čin ovšem nezůstal bez následků. Ostatní bratři si uvědomili, že se stejně jako Matyáš nemusí spokojit pouze s vyměřenou apanáží.²³

Rudolf si byl tohoto rizika vědom a chtěl mu předejít. Přenechal proto Arnoštovi správu nad Horními i Dolními Rakousy a Matyášovi s Maxmiliánem nabídl duchovní úřady. Matyáš se však s tímto gestem nespokojil, a tak mu Rudolf předal na úkor Arnošta vládu nad Horními Rakousy.²⁴

Za dobu své vlády ve Vídni se musel Rudolf potýkat také s intrikami svých strýců Ferdinanda Tyrolského a Karla II. Štýrského. Tyto intriky vyvolaly u Rudolfa zvýšenou nedůvěřivost a obavy z budoucnosti. Trpěl dokonce stihomamem. Jeho problémy nakonec roku 1580 vyústily v propuknutí duševní choroby. V červenci roku 1581 se Rudolf začal zotavovat. Nikdy se však nevyléčil úplně. Stále byl podezřívavý ke svému okolí, neboť se jeho příbuzní zabývali svým případným nástupnictvím. Rudolf proto věřil jen blízkému kruhu svých rádců. Rudolfova povaha se však změnila v důsledku choroby ještě jinak. Byl více uzavřený, náladový, téměř se nevěnoval vládním záležitostem. Namísto nich dával přednost svým zájmům.²⁵

²³ Tamtéž, s. 187–188.

²⁴ Tamtéž, s. 189.

²⁵ Tamtéž, s. 198, 200–202.

3 RUDOLFÍNSKÁ PRAHA

3.1 Přenesení císařské rezidence z Vídně do Prahy

Na začátku své vlády se musel Rudolf rozhodnout, zda si za své oficiální sídlo zvolí Vídeň jako jeho dědeček a otec, či zda dá přednost Praze. Tuto volbu doprovázelo mnoho událostí a důvodů, jež je třeba zmínit. První skutečností byla nezbytnost pochovat otce Maxmiliána. Přípravy pohřbu se ovšem neobešly bez komplikací. Nejprve bylo nutné převézt Maxmiliánovo tělo z Řezna, kde zemřel, do Vídně. Ve městě však propukl mor, a proto musely být Maxmiliánovy ostatky zanechány v Linci. Morové epidemie využily české stavy k tomu, aby přesvědčily Rudolfa, aby svého otce nechal pochovat v Praze v chrámu sv. Víta vedle rodičů. Spatřovaly v tom příležitost zvýšit prestiž Českého království a naznačit Rudolfovi během jeho pobytu výhody Prahy jakožto panovnického sídla. Rudolf nakonec naléhání stavů podlehl a začal připravovat pohřeb v Praze.²⁶

Kromě zařizování pohřbu se Rudolf musel nadále věnovat vládním povinnostem. V blízké době ho opět čekalo jednání se stavy. Zaměstnávaly ho také stavební práce na Pražském hradě, které měly za cíl jej zrekonstruovat a vytvořit nové obytné prostory nejen pro Rudolfa, ale i jeho příbuzné. České stavy se domnívaly, že Rudolf Pražský hrad přestavuje s úmyslem vybrat si jej za své sídlo, a proto mu poskytly potřebné finance. Tuto domněnku podporovalo rovněž počínající stěhování císařových příbuzných a dvořanů do Prahy. Po dokončení obytného paláce roku 1579 následoval své příbuzné a dvořany do Prahy také Rudolf, jenž si s sebou přivezl svoji uměleckou sbírku. Přestože se očekávalo, že císař své chování zdůvodní, k žádné z těchto událostí se nevyjádřil. Nadále ponechal stavy a své příbuzné v očekávání, které trvalo ještě další čtyři roky.²⁷

Důvodů, proč si Rudolf nakonec zvolil za své sídelní město Prahu, je nespočet. Svou roli sehrála objektivní i subjektivní hlediska. Ve Vídni i v Praze byly přítomny stejnou měrou náboženské spory, rovněž vzhled obou měst byl srovnatelný. Lepší

²⁶ Tamtéž, s. 166.

²⁷ Tamtéž, s. 190–192, 195.

podmínky ohledně válečné hrozby Turků ovšem poskytovala Praha, neboť před nimi skýtala větší bezpečí dané vzdáleností.²⁸

Vídeň se také nemohla Praze rovnat ani v bohatství a prestižnosti. Rudolf by se zde navíc musel dělit o moc s příbuznými, kdežto v Praze tuto povinnost neměl. Další nevýhodu Vídně představoval hrad Hofburg, který neposkytoval na rozdíl od Pražského hradu dostatek místa pro pohodlné přebývání.²⁹ Ve srovnání s Vídní nabízela Praha další kladné body. Její nespornou výhodou byla kratší vzdálenost od Říše a lepší kontrola nad východní Evropou. Mohla se také pyšnit větší politickou stabilitou, čilým společenským životem či aktivním obchodním a hospodářským ruchem. České království bylo zároveň držitelem vznešeného královského titulu, jenž ho opravňoval podílet se na volbě římskoněmeckého císaře.³⁰

Zásadní roli v Rudolfově příklonu k Praze sehrály ovšem subjektivní důvody. Když ji Rudolf poprvé navštívil roku 1562 při příležitosti otcovy korunovace, učinila na něj velký dojem. Nejvíce ho okouznil sluncem zalitý chrám a výhled z oken Rožmberského paláce, odkud byly vidět barevné proměny města během dne. O této události se Rudolf zmiňuje ve svých poznámkách jako o největším zážitku svého života.³¹

Při druhé návštěvě roku 1573 mu však dobré vzpomínky na Prahu narušovaly povinnosti, jež zde musel splnit. V té době byl ubytován na Pražském hradě, který se nacházel ve velmi špatném stavu z důvodu pozastavené rekonstrukce. Jeho pokoje proto byly nehostinné, studené, bez vytápění a hygienického zařízení. Tento zážitek však Rudolfa nijak neovlivnil. Naopak, přiměl jej k zahájení oprav Pražského hradu. Neblahý dopad nezanechala na Rudolfovi ani další špatná zkušenost, kterou zakusil při otcově pohřebním průvodu. Během rozhazování pamětních mincí ražených speciálně pro tuto příležitost došlo k vypuknutí paniky, která způsobila, že se Rudolf ocitl sám před Staroměstským náměstím pouze s otcovými ostatky.³²

²⁸ Tamtéž, s. 230.

²⁹ PÁNEK, Jaroslav, *Rudolfínská Praha*, Praha 2006, s. 6.

³⁰ HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava, *Urbs Aurea.: Praha císaře Rudolfa II. : Rudolf II. a Praha*, Praha 1997, s. 67.

³¹ BONĚK, s. 63.

³² Tamtéž, s. 64–68.

K volbě Prahy přispěly ještě další návštěvy, jež Rudolf do roku 1583 v Praze vykonal. Během těchto pobytů se mu zalíbil vzhled Prahy, její tradice a mírné klima s čistým ovzduším. Důkazem je jeho prohlášení pronesené na sněmu konaném ke konci roku 1583. Zde zúčastněným oznámil, že Praha „*v tak veselém a příležitém spanilém místě a v čerstvém, zdravém povětří své položení má*“.³³

Nejvíce významné pro Rudolfa bylo umístění Pražského hradu. Jeho poloha poskytovala dostatek soukromí, a také uspokojivý přehled o veškerém dění. Při pohledu z oken bylo navíc možné spatřit krásný výhled na panorama Prahy. V blízkosti se také nacházela královská panství a nedaleké lesy, které představovaly pro císaře půvabnou kulisu.³⁴ Opomenout však nelze ani další důležitý faktor, jímž bylo Rudolfovo příbuzenstvo. To projevilo přání, aby Rudolf setrval ve Vídni. Důvodem této žádosti ovšem nebyly ušlechtilé zájmy, nýbrž snaha Rudolfa kontrolovat a uplatňovat na něj svůj vliv. Rudolf si však byl jejich cíle vědom a rozhodl se proto učinit opak. Do Prahy toužil odejít také kvůli své matce, s níž měl napjaté vztahy.³⁵

Přestěhování do Prahy Rudolf zamýšlel na jaře roku 1583, jeho záměr mu však překazil nedávno skončený mor. Další pokus proto odložil na léto téhož roku. Dne 12. srpna vydal služebnictvu rozkaz, aby pro něj připravilo královské komnaty. Než však stihl obstarat vše potřebné ke svému odjezdu, setrval ve Vídni ještě kolem dvou měsíců. Do Prahy proto přijel za doprovodu svých dvořanů a rádců až 16. října.³⁶

Ačkoli bylo zvykem vznešené osoby vždy vřele uvítat, Rudolfův příjezd se odehrál bez jakýchkoli pompézností. Důvodem vynechání této tradice bylo chování úcty k nedávno zemřelému šlechtici Vilému z Rožmberka. Po zabydlení na Pražském hradě a pár dnech odpočinku svolal Rudolf sněm. Programem jeho jednání byla kromě obvykle projednávaných záležitostí také Rudolfova žádost o zvláštní daň. Tato daň měla sloužit k rekonstrukci Pražského hradu, aby v něm mohli Rudolf a jeho dvořané důstojně přebývat. Po vznesení tohoto požadavku Rudolf přítomným stavům oznámil zvolení Prahy za své sídelní město. Jako důvod uvedl, že to činí „*z obzvláštní náchylnosti,*

³³ TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy, díl XII*, Praha 1901, s. 315.

³⁴ PÁNEK, s. 9.

³⁵ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 212.

³⁶ TOMEK, s. 309, 315.

*kterůž k tomuto slavnému království a národu českému nésti a jmíti ráčí“.*³⁷ Nadto Rudolf českým stavům slíbil, že bude „*zde v tomto království na hradě Pražském ... bytem a dvorem svejm na větším díle bejvati a trvati*“.³⁸ Stavby byly těmito prohlášeními potěšeny, a proto Rudolfovi zvláštní daň schválily. Poskytly mu také daň z úroků, která měla sloužit k snížení královského dluhu.³⁹

3.2 Podoba Prahy roku 1583

V době Rudolfova přistěhování představovala Praha centrum habsburské monarchie i střední Evropy. Dokladem této skutečnosti je rytina s názvem *Evropa jako císařovna*, která pojímá Evropu jako ženu. Koruna usazená na její hlavě symbolizuje nejvýznamnější evropskou zemi – Španělsko, kdežto Čechy zachycené uprostřed značí evropské centrum.⁴⁰

Praha byla ve střední Evropě též nejlidnatějším městem. Na počátku Rudolfovy přítomnosti čítala přibližně 40 tisíc obyvatel, mezi nimiž se nacházeli též přistěhovalci, povětšinou německé a italské národnosti. Jejich neustálý příliv navýšil do roku 1600 počet obyvatel na 60 tisíc. Rovněž svojí rozlohou zaujímala Praha prvenství. Díky ní předčila Vídeň, Augsburg či Norimberk. Zaostávala však dalece za městy západní a jižní Evropy, například Paříží, Londýnem či Benátkami.⁴¹

Oproti těmto městům nepředstavovala Praha jeden celek, nýbrž sestávala ze čtyř čtvrtí - tří svobodných královských měst pod dohledem hejtmana a jednoho poddanského. Mezi královská města se řadily Staré a Nové Město pražské nacházející se na pravém vltavském břehu a Malá Strana ležící na levém břehu. Poddanským městem byly Hradčany, jež spadaly pod správu purkrabí Pražského hradu a jimž se podařilo mezi královská města zařadit až roku 1598. Praha byla dále tvořena městečkem

³⁷ PÁNEK, s. 5.

³⁸ Tamtéž, s. 8.

³⁹ TOMEK, s. 316.

⁴⁰ VURM, s. 15.

⁴¹ HAUSENBLASOVÁ, s. 67.

Vyšehrad přimykajícím se k Novému Městu a náležejícím k vyšehradské kapitule, a židovským ghettem náležejícím k Starému Městu.⁴²

Tento komplex byl obehán hradbami, jež měly za účel Prahu chránit. Charakteristický rysem byl pro Prahu též věžovitý ráz daný vyčnívajícími věžemi kostelů, domů či starobylými městskými věžemi. Vyskytovaly se zde rovněž kontrasty, neboť bylo možné spatřit nejen nádherné šlechtické paláce a měšťanské domy, ale také chatrče chudých lidí a zanedbané městské hradby, které Praze snižovaly její vznešenost. Na lesku Praze ubíraly rovněž nevydlážděné ulice bez kanalizace, které měly za následek přítomnost bláta, špíny a výkalů, jež opakovaně způsobovaly epidemie nemocí. K špatnému vzezření města přispívali obyvatelé ještě pohazováním odpadků, pod jejichž nánosy byla pohřbívána mrtvá těla nuzných, zavražděných či neznámých osob. Rudolf proto vydal mandát, který nepořádné chování zakazoval. Téměř nikdo jej však nedodržel, a tak zůstával vzhled Prahy nadále nedůstojný.⁴³

Tuto stinnou stránku Prahy okomentoval při své návštěvě roku 1592 anglický cestovatel Fynes Morison. Do svého deníku si poznamenal, že *„pokud by puch ulic nezahnal Turky, nebo pokud by se jim nepostavili v poli, v opevnění lze vkládat jen pramalou naději. Ulice jsou špinavé, je tu několik velkých náměstí, některá stavení jsou z cihel, povětšinou však ze dřeva a hlíny; postavena jsou s malým půvabem a umem, stěny jsou sroubeny z celých stromů, tak jak je svezli z lesa, přičemž zbytky kůry lze leckde spatřit z obou stran.“*⁴⁴

Dominantou Prahy byl Pražský hrad neboli panovnické sídlo, které sloužilo zároveň jako místo pro úřady. Nacházel se na vrchu kopce a shlížel na domy v údolí a řeku Vltavu. Stejně jako celé město byl obehán hradbami. Od ostatních prostor jej oddělovaly příkopy, z nichž obecně známý je příkop Jelení nazvaný podle přítomnosti jelenů. V jeho areálu se nacházelo přes 100 objektů, například šlechtické paláce, letohrádky, kaple či domy služebnictva, jež stály u hradeb a byly k sobě těsně přimknuté. Tento úkaz je dodnes patrný ve Zlaté uličce, jíž obývali hradní střelci. Krom

⁴² Tamtéž, s. 67–68.

⁴³ Tamtéž, s. 135.

⁴⁴ FUČÍKOVÁ Eliška, *Umění na dvoře Rudolfa II.*, Praha 1991, s. 31.

Pražského hradu činila Prahu významnou také Karlova univerzita pyšnicí se dlouholetou tradicí.⁴⁵

Když se zaměříme na sociální skladbu Prahy, setkáme se s nesourodostí zapříčiněnou dělením společnosti na čtyři vrstvy. Tyto vrstvy ovšem nebyly reprezentovány jen Pražany, nýbrž také cizinci, kteří v Praze hledali útočiště. Nejvyšší post zastávali po Rudolfovi jeho rádci a šlechtici. Do střední vrstvy se řadili všichni měšťané. Třetí a zároveň nejpočetnější skupinu tvořili námezdní pracovníci, načež na nejnižším stupni společenského žebříčku se nacházeli nečestně vydělávající lidé.⁴⁶

Přestože měla Praha roku 1583 jisté nedostatky, jevila se jako ideální místo pro život. Měla slušný věhlas v Evropě a byla středem politického a společenského zájmu, díky čemuž zde panoval čilý společenský život lákající mnoho dalších lidí. Velkoměstský život však s sebou postupně přinášel i stinné stránky. Přitažlivost Prahy nepříjemně narušovala zvyšující se kriminalita, kvůli níž se lidé necítili v bezpečí doma ani v kostele. Rudolf na tuto situaci reagoval výstavbou šibenic, které měly zločince od jejich činů odvrátit. Svůj výstražný účel však nesplnily, neboť zločinců stále přibývalo. Nebezpečnou se Praha stávala též kvůli častějším náboženským a politickým střetům a sporům mezi přistěhovalci a Pražany, kteří se stavěli proti jejich přibývání.⁴⁷

3.3 Renesance, humanismus, manýrismus

Renesance začala do Čech pronikat v druhé polovině 15. století. Byl to směr, jenž se navracel k antickým ideálům a dále je rozváděl. Zpravidla je členěn do dvou fází. První fáze trvající do poloviny 16. století vystřídala pozdní středověk s důrazem na náboženství.⁴⁸ V oblasti poznání s sebou přinesla řadu objevů a vynálezů, například knihtisk či kompas, s jehož pomocí lidé podnikali zámořské plavby. Do popředí se

⁴⁵ PÁNEK, s. 69.

⁴⁶ HAUSENBLASOVÁ, s. 93–96.

⁴⁷ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 366–371.

⁴⁸ ČECHURA, Jaroslav, *České země v letech 1526–1583 : první Habsburkové na českém trůně I.*, Praha 2008, s. 267.

dostávala racionalita, humanismus, realističnost a zájem o vzdělání. Renesance také otevírala veřejnosti obzory a bořila středověké mýty a církevní morálku.⁴⁹

Tato první fáze renesance se projevila zejména v městském prostředí a kladla důraz na humanitní činnost a tvorbu. Její druhá fáze trvající od poloviny 16. století do začátku 17. století se naopak prosadila převážně u šlechty. Přinesla s sebou rozvoj architektury, vědy a umění a rovněž nové vědecké metody jako experiment či dokazování, díky nimž řada vědních oborů zaznamenala nebývalý rozvoj. Ve fyzice a astronomii byly objevovány zákony, medicína dosáhla zásluhou první provedené pitvy postupu v anatomii. Změny zaznamenalo také uspořádání společnosti. Urozenosti se již nepřikládal takový význam, a proto se měšťané stávali svobodnějšími. Tato skutečnost jim zároveň umožňovala usilovat o kariérní vzestup.⁵⁰

Vyjma životního stylu se za renesancí ukrýval také architektonický a umělecký sloh, jehož prvky úspěšně pronikly do stavitelství, malířství, sochařství a uměleckého řemeslnictví. Tyto oblasti byly štědře podporovány mecenáši a staly se předmětem sběratelského zájmu, což byl pro renesanci další příznačný rys.⁵¹

V Rudolfské Praze se však vedle typického renesančního směru uplatňoval ještě směr pozdní renesance zvaný manýrismus. Tento umělecký a architektonický sloh a zároveň životní styl je datován od dvacátých let 16. století do dvacátých let 17. století. Vznikl v Itálii, odkud se rozšířil do dalších zemí. Samotný výraz manýrismus se ovšem v Rudolfově době nepoužíval. Vytvořili jej až o mnoho století později vědci, kteří ho jednoduše odvodili z italského slova *maniera* - styl.⁵²

Tento směr kladl důraz na radost ze života, krásu a její obdivování či pokoru před tajuplnou přírodou. Liboval si v záhadách, složitých výkladech a hádankách.⁵³ Upřednostňoval také formu před obsahem, ačkoli zdůrazňoval, že pouze ve spojení jsou schopny vytvořit celistvé dílo. Z jeho dalších rysů lze například jmenovat nevázanost, experimentování, individualitu, eklektičnost či pluralitu. V umění uplatňoval bohatou

⁴⁹ KRATOCHVÍL, Miloš Václav, *Čas hvězd a mandragor : pražská léta Rudolfa II.*, Praha 1972, s. 125–126.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ ČECHURA, s. 269–270.

⁵² BONĚK, s. 103.

⁵³ Tamtéž.

fantazii, kreativitu, smyslnost, velkolepost či kontrastnost. Nezbytným prvkem byla též detailnost, která vystihovala touhu manýristických umělců znázornit co nejlépe bolest, neštěstí, hrůzu a utrpení.⁵⁴

Manýrismus zahrnoval ještě specifický směr, tzv. rudolfínský neboli pražský manýrismus, který dobře vystihoval atmosféru Rudolfovy doby. Charakterizovalo jej pansofické myšlení, jež obsahovalo poznávání přirozeného a nadpřirozeného světa jakožto nedělitelného celku. Jeho neodmyslitelnou součástí bylo též zkoumání makrokosmu - viditelného a neviditelného světa a mikrokosmu - vnitřního světa člověka. Společně vytvářely tyto dva světy univerzální světový řád obsahující hierarchii. V přirozeném světě, tedy v přírodě, bylo vše chápáno jako systém, jehož jednotlivé části mají své vymezené místo a též vytvářejí harmonický celek. Učenci se pokoušeli do tohoto systému proniknout a odhalit podstatu jeho objektů.⁵⁵

Příznačným rysem pražského manýrismu se proto stalo mecenášství, které jejich úsilí podporovalo. Objevila se rovněž touha shromáždit objekty ze světa na jedno místo, což vyústilo v rozvoj sběratelství. Jelikož panovalo přesvědčení, že se v přírodě a kosmu nachází skryté síly obsahující magické vlastnosti, oblíbila si veřejnost magii a okultní nauky. S jejich pomocí mělo dojít k odhalení a následnému využití těchto sil. Největší magická moc byla přisuzována kamenům, z kterých se proto staly talismany. Tajemný svět měl také za následek zrod emblematické, jejíž náplní bylo zkoumání symbolů a hledání jejich významu.⁵⁶

S manýrismem se setkáme ještě v současnosti, pod jeho pojmem se však skrývá zcela jiný význam. Nejedná se již o směr, nýbrž o tvorbu, jež opakuje stále stejný výraz, a v níž se nenalézají ani náznaky osobního zaujetí. Široké veřejnosti je však spíše znám jako zvláštní společenské vystupování člověka zahrnující jeho chování a zvyky.⁵⁷

⁵⁴ KRATOCHVÍL, s. 128–129.

⁵⁵ EVANS, Robert John Weston, *Rudolf II. a jeho svět : myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*, Praha 1997, s. 293–294.

⁵⁶ Tamtéž, s. 294–295.

⁵⁷ KRATOCHVÍL, s. 127.

3.4 Školství a vzdělanost

V rudolfínské době bylo školství a vzdělání oproti předchozím historickým obdobím na dobré úrovni. Ústřední bod vzdělanosti představovaly partikulární městské školy, kterých se v Praze nacházelo přibližně 17. Tyto školy vyskytující se převážně u kostelů poskytovaly nejnižší možné vzdělání. O jejich chod pečovaly městské rady. Žáci se zde učili počtům, čtení a psaní v českém jazyce. Dostalo se jim rovněž základů německého a latinského jazyka, jejichž znalost byla potřebná pro dorozumění se na úřadech, při obchodování či vykonávání řemesla. Osud těchto škol byl však velmi nejistý, neboť byly odkázány na omezený počet stálých učitelů. Pokud některý z nich odešel a neposkytl místo sebe vhodnou náhradu, přivodil elementární škole potíže a často dokonce její pád.⁵⁸

Když žáci absolvovali partikulární školu, mohli ve studiu pokračovat na vysoké škole. Zájem o vysokoškolské studium byl vcelku vysoký, neboť to vyžadovaly rozvoj kultury, hospodářství a obchodu a stupňované nároky na výkon jednotlivých funkcí. Po ukončení studia poskytovala univerzita svým absolventům pracovní pozice v městských nebo státních úřadech, v duchovní a šlechtické správě či v školském systému.⁵⁹

Z pražských škol požívala výsadní postavení Karlova univerzita založená Karlem IV. roku 1348, jejíž chod obstarávali od skončení husitských válek především nekatoličtí utrakvisté. V jejím čele stál matematik a astronom Martin Bacháček z Nauměřic, který udržoval styky s Rudolfovy astronomy Johannem Keplerem a Tychonem de Brahem. Během výkonu rektorské funkce vyhotovil pro školy nižšího stupně nový školní řád a zajišťoval pro ně nově absolvované pedagogy.⁶⁰

Karlova univerzita byla tvořena pouze filozofickou fakultou, jež byla nazývána artistická. Kvůli převládajícímu humanistickému zaměření se zde vyučovaly v českém jazyce především humanitní předměty, například filozofie, logika, rétorika, gramatika či četba antických textů. Přednášely se však rovněž přírodní vědy zastoupené matematikou a astronomií. Tento úzký rozsah učiva poskytující pouze získání bakalářského titulu

⁵⁸ HAUSENBLASOVÁ, s. 102.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

univerzitě velmi škodil, neboť zájemci o studium medicíny, práv či teologie byli nuceni cestovat za vzděláním do zahraničí. Jen na univerzitách v Německu a Itálii proto studovalo několik tisíc Čechů. Rozšířit učivo Karlovy univerzity se ovšem nedařilo, ačkoli o to usiloval například pedagog Tadeáš Hájek z Hájku, který zde chtěl roku 1556 zavést výuku geometrie. Snahu projevil také lékař Jan Jessenius. Ani on však nebyl ve svém úsilí úspěšný.⁶¹

Kromě úzkého zaměření výuky snižovaly univerzité prestiž také povinný celibát a školné, jež byla nucena vybírat z nedostatku finančních prostředků. Ačkoli se snažila o jisté reformy, nepodařilo se jí je prosadit. Začala jí proto konkurovat jezuitská akademie v Klementinu, která poskytovala bezplatnou výuku a umožňovala studium i nekatolíkům, čímž oslovila mnoho žáků.⁶² Nabízela také širší rozsah studia, neboť se zde vedle filozofické fakulty nacházela ještě fakulta teologická a jazyková. Svoji popularitu zvyšovala též pořádáním skvostných církevních slavností a divadelních představení pro veřejnost. Další předností jezuitské akademie bylo poskytování nižšího vzdělání na pětiletém gymnáziu, které se roku 1578 rozšířilo o nejnižší třídu, tzv. parvu. Vyučovaly se zde latinsky a výjimečně též řecky humanitní předměty, kupříkladu gramatika, antická literatura, metafyzika, logika a filozofie, jež žáky připravovala ke studiu teologie. Usilovná činnost vynesla akademii roku 1616 povýšení na vysokou školu. Roku 1622 dokonce získala Karlovu univerzitu pod svoji správu a ihned poté na ní obnovila lékařskou, právnickou a teologickou fakultu.⁶³

Vedle Karlovy univerzity a jezuitské akademie působily v Praze ještě další vzdělávací ústavy. Jednalo se o školu Jednoty bratrské či luteránskou školu nacházející se u kostela sv. Salvátora na Starém Městě pražském, jež usilovala o povýšení na akademii.⁶⁴

Vysoká úroveň pražského školství měla za následek stoupající vzdělanost. Zásahu na jejím rozvoji však měly též vynálezy a různé instituce. Například díky vynálezu knihtisku v polovině 15. století došlo k značné produkci knih, což nepřímo

⁶¹ Tamtéž, s. 100.

⁶² ČECHURA, Jaroslav, *České země v letech 1584–1620 : první Habsburkové na českém trůně II.*, Praha 2009, s. 374–375.

⁶³ FUČÍKOVÁ, Eliška, *Rudolf II. a Praha : císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997, s. 325–326.

⁶⁴ Tamtéž, s. 328.

vedlo ke zvýšení gramotnosti.⁶⁵ Tato událost s sebou rovněž přinesla vznik nakladatelství a vydavatelství, jež produkovala knihy velkou měrou. Nejvýznamnějším z nich se stalo nakladatelství a vydavatelství Jiřího Melantricha z Aventina a jeho zetě Daniela Adama z Veleslavína. Byly zde vydávány zejména náboženské a vzdělávací spisy, antické historické texty a básně a v důsledku proměny národnostní skladby Prahy též slovníky a jazykové příručky. Všechny tyto spisy se po vytisknutí umísťovaly do městských knihoven, které byly dále doplňovány o knihy zeměpisné, historické, právní či politické a v menší míře také o etickou literaturu či různé příručky a kalendáře.⁶⁶

Přestože byl podíl těchto škol, institucí a vynálezů na pražské vzdělanosti velmi výrazný, centrum vzdělanosti představoval Rudolfův císařský dvůr. Důvodem této skutečnosti byla přítomnost rozličných učenců, kteří svojí působností učinili z Prahy středisko znalostí.⁶⁷

3.5 Architektura a stavební činnost Rudolfa II.

Architektonická činnost v Praze zažila boom za vlády Karla IV. Na jeho stavitelskou iniciativu navázali o dvě století později Rudolfův dědeček Ferdinand I. a strýc Ferdinand Tyrolský. Nebývalý rozkvět však pražská architektura zažila až za Rudolfovy vlády. Nejen Rudolf, ale i šlechtici a bohatí měšťané si nechali budovat svá sídla a obydlí. Hůře na tom byla církev, která často nedisponovala finančními zdroji ani na opravu chátrajících stavení.⁶⁸

Stavební aktivita se ponejvíce projevila na Hradčanech a Malé Straně. Důvodem byl rozsáhlý požár z roku 1541, který zde uvolnil dostatek místa. Nespočet nových prostorných budov renesančního a manýristického slohu však vznikl po celé Praze. Tyto stavby nahradily úzké vícepatrové domy zbudované v gotickém stylu. Kromě

⁶⁵ ČECHURA, *České země v letech 1584–1620...*, s. 364.

⁶⁶ HAUSENBLASOVÁ, s. 103–105.

⁶⁷ ČECHURA, *České země v letech 1584–1620...*, s. 376.

⁶⁸ HAUSENBLASOVÁ, s. 122.

stavění novostaveb se rovněž rekonstruovaly a navyšovaly o další patra stávající budovy.⁶⁹

Renesanční sloh obohatil pražskou architekturu o mnoho nových elementů. Stavby se vyznačovaly symetrií, proporcionalitou a horizontálností. Uplatňovaly se v nich rovněž různé geometrické tvary, například čtverec, krychle, obdélník, koule či polokoule. Nejcharakterističtější byl ovšem kruh, který byl chápán jako nejvyšší estetický a duchovní princip. V manýrismu jej však nahradila v důsledku nových astronomických objevů elipsa.⁷⁰

Dalším manýristickým rysem bylo vyzdobování exteriérů domů nesčetnými prvky a motivy. Zhotovovaly se na nich arkády, průčelí, štíty, římsy či pilastry neboli polosloupky. Kromě těchto vystupujících prvků byly domy zkrášlovány malbami v podobě psaníčkových či figurálních sgrafit nebo mytologických a alegorických výjevů, které se nacházely rovněž v interiérech. Příznačné pro manýristické stavby byly též zdíva z hrubě opracovaných kvádrů zvané rustiky, vstupní portály či podloubí chránící krámký obchodníků a dílny řemeslníků.⁷¹

Bezmála za všemi stavebními díly, které byly během rudolfínské éry v Praze vybudovány, lze hledat italské architekty, neboť stavitelství bylo jejich doménou. Z nejznámějších představitelů lze jmenovat například Bonifáce Wohlmuta, Ulrica Aostalliho, Giovanniho Gargiollu, Giovanniho Maria Filippi či Antonia Valentiho. U těchto stavitelů si Rudolf objednával různorodé zakázky, při jejichž zadávání se téměř vždy řídil podle dřevěných modelů, jež znázorňovaly podobu připravovaných staveb. Potřeba utvořit si představu o chystané stavbě byla pro Rudolfa velmi důležitá. Proto vynakládal na zhotovování těchto modelů vysoké částky, s jejichž financováním mu pomáhaly také české stavby.⁷²

Svoji stavební aktivitu Rudolf zahájil nejprve přestavbou Pražského hradu, který bylo nutné modernizovat kvůli špatnému stavu a nedostatku pohodlí. Po jeho

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ BONĚK, s. 97.

⁷¹ ČECHURA, *České země v letech 1584–1620...*, s. 419–420.

⁷² FUČÍKOVÁ, *Umění na dvoře...*, s. 179.

rekonstrukci zaměřil svoji pozornost na výstavbu nových budov.⁷³ S jejich budováním započal nejdříve v jižní části Pražského hradu. Zde nechal postavit k stávajícímu Starému paláci Nový palác, který sloužil nejen jemu samému, ale také jeho služebnictvu a rádcům. Poté se zaměřil na severní křídlo, v němž stavitelům poručil vybudovat dva sály pro uskladnění sbírek. Jednalo se o sály Nový a Španělský, které byly později přejmenovány na Španělský sál a Rudolfovu galerii. Nad ně nechal postavit ještě dva další, chodbové sály, určené pro vystavení obrazů velkých rozměrů.⁷⁴

Severní a jižní křídlo Pražského hradu se Rudolf rozhodl propojit ještě Chodbovým stavením,⁷⁵ jež postavil v letech 1600-1602 architekt Horatio Fontana de Brussata. Stavení se nacházelo nad stájemi a rovněž poskytovalo prostory pro Rudolfovy sbírky. Zároveň umožňovalo zcela nepozorovaný pohyb mezi oběma křídly, což Rudolf spatřoval jako výhodu zejména po objevení duševních potíží, kvůli nimž se snažil izolovat od veřejnosti.⁷⁶

Když byly hotovy úpravy Pražského hradu, začal Rudolf zvelebovat jeho okolí. Ve Staré oboře nazývané též Stromovka nechal vybudovat Císařský mlýn s tzv. grottou neboli umělou jeskyní, s lázněmi a brusírnou drahokamů. Poté dal příkaz zřídit štolu, která by odváděla vodu z Vltavy do jednotlivých domů a do rybníků v Královské oboře. O záměru ji zbudovat svědčí jeho dopis adresovaný české komoře na začátku ledna roku 1586. Píše v něm: „*Urození, stateční, poctiví a – milí věrní. Ráčili jsme Vám častokráte milostivě uložit a naříditi, abyste se postarali o prostředky, pozemky a o všechno, co by zapotřebí bylo, aby vodovodní štola v naší staré oboře mohla být proražena se vším urychlením...*“⁷⁷ Z dalších Rudolfových stavebních počínů lze ještě jmenovat zřízení Rajske zahrady pod okny Hradu, obohacení Královské zahrady o rybníky, bažantnice či kašny nebo vystavění dalších chodeb a nově také lávek.⁷⁸

⁷³ PÁNEK, s. 51.

⁷⁴ VURM, s. 58–59.

⁷⁵ V originále nazývané jako Gangbau.

⁷⁶ HAUSENBLASOVÁ, s. 175.

⁷⁷ PÁNEK, s. 132.

⁷⁸ Tamtéž, s. 120.

4 PRAŽSKÁ KULTURA ZA RUDOLFA II.

Pražská kultura dosáhla za Rudolfovy vlády značné úrovně. Byla tvořena dvorskou a městskou kulturou, přičemž dvorská zaujímala významnější postavení. Tato skutečnost byla zapříčiněna působením nepřeberného množství umělců, vědců a badatelů zabývajících se okultními naukami. Jejich zásluhou stoupal věhlas dvora, který přitahoval pozornost řady dalších učenců. Ti všichni spatřovali ve službě Rudolfovi velkou poctu a potenciální možnost dosáhnout notného profesionálního růstu.⁷⁹

Ponejvíce se na pražském dvoře prosadilo umění, zvláště malířství, které se těšilo Rudolfově velké oblibě. Tuto skutečnost dokládá listina s datem 27. dubna 1595, v níž se píše, že malíři „*víceji od datum tohoto listu od žádného... za řemeslo pokládání nebyli a řemeslem se nejmenovali ani nepsali, nýbrž umění malířského*“.⁸⁰ O něco méně úspěchů zaznamenalo sochařství a umělecké řemeslnictví, jež vynikalo dosud nebyvalou zručností. Z vědecké sféry si své postavení vydobily zejména lékařství, astronomie, matematika a přírodní vědy, kdežto okultní nauky byly zastoupeny především astrologií, alchymií a magií.⁸¹

Z tohoto výčtu je patrné, že se Rudolf zajímal o mnoho oblastí, jimž dával na svém dvoře prostor. Zároveň je velmi štědře podporoval a sbíral jejich výsledné produkty. Zdaleka ne všechna odvětví však upoutala Rudolfovu pozornost stejnou měrou. Jeho mimořádné přízni se netěšila například hudba a literatura. I přes tuto skutečnost však dbal Rudolf o to, aby se i těmto oblastem dobře dařilo.⁸²

4.1 Rudolf jako mecenáš a sběratel, Rudolfínské sbírky

16. století s sebou přineslo značný rozvoj sběratelství a mecenášství, které dosáhlo vrcholu v pozdní renesanci - manýrismu. Tuto tradici započal Rudolfův prapradědeček Maxmilián I. Na něj poté navázal Rudolfův dědeček Ferdinand, otec Maxmilián a strýcové Ferdinand Tyrolský a španělský král Filip II. Rudolf následoval

⁷⁹ KRATOCHVÍL, s. 64.

⁸⁰ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 266.

⁸¹ Tamtéž, s. 265–266.

⁸² Tamtéž, s. 263–264.

tento trend po přistěhování do Prahy roku 1583. Vyjma Habsburků soustřeďovali předměty do svých sbírek též šlechtici, velmoži, vévodové či kurfiřti.⁸³

Traduje se, že se Rudolf při vytváření svých sbírek inspiroval anglickým filozofem Francisem Baconem, který sběratelství doporučoval královně Alžbětě. Ukládání předmětů na téže místo vnímal jako jediný způsob k rozvinutí ducha, proniknutí do záhad a tajemství světa a jejich ovládnutí. Po podrobnějším zkoumání se však zdá pravděpodobnější, že Bacona přivedla ke sběratelství Rudolfova aktivita.⁸⁴

Z počátku svého působení v Praze se Rudolf věnoval sběratelství jen pro potěšení, s přibývajícím věkem ho však začal upřednostňovat před vladařskými povinnostmi. Rudolfova záliba proto způsobovala nespokojenost stavů, dvora a vyslanců, kteří rovněž nesouhlasili s tím, že zatěžuje státní kasu. Tento nežádoucí rys však neměl vliv na skutečnost, že Rudolf byl a dodnes je považován za nejvýznamnějšího a nejpozoruhodnějšího sběratele nejen své doby, ale i celých dějin.⁸⁵

Rudolfova sbírka, známá dnes pod názvem Kunstkamera, se od ostatních lišila rozsáhlostí, velkolepostí a kvalitou uschovaných předmětů. Bylo zde možné nalézt rozmanité exempláře ze všech tehdy známých kontinentů - Evropy, Asie, Afriky a Ameriky. Označovala se proto původně jako Kunst und Wunderkammer neboli kabinet umění a kuriozit.⁸⁶

Jelikož Rudolf budoval svoji sbírku jako zrcadlo univerzálního světa, lze se dodnes setkat s jejím dalším pojmenováním *Theatrum mundi* neboli Divadlo světa. Jejím účelem bylo zobrazit mnohost projevů v jednotném světě a sloužit aktivnímu poznávání. Jednotlivé předměty v ní byly rozmístěny ve skříních, na policích, stolech, v truhlách či na zdech a roztříděny podle svého zaměření do tří kategorií – produktů přírody, lidského rozumu a uměleckého nadání.⁸⁷

Do kategorie produktů přírody se řadily předměty z živé i neživé přírody. Z živé přírody zde bylo možné spatřit zejména exotická zvířata pohybující se v areálu

⁸³ HAUSENBLASOVÁ, s. 37.

⁸⁴ BONĚK, s. 156.

⁸⁵ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 244–245.

⁸⁶ BONĚK, s. 149.

⁸⁷ HAUSENBLASOVÁ, s. 39.

Pražského hradu, jejich části jako kostry, rohy nebo lastury, rostliny ve sklenících či stromy v zahradách. Neživá příroda byla zastoupena zvláště různými kameny a minerály. V kategorii produktů lidského rozumu se nacházely například měřicí a astronomické přístroje, hrací strojky a knihy. Kategorii produktů uměleckého nadání obohatila lidská zručnost o zbraně, klenoty, rytiny, nádobí, nábytek, mince, ponejvíce však o sochy a obrazy od dvorních či zahraničních umělců. Všechny tyto kategorie obsahovaly vždy jen hodnotné kousky vybrané Rudolfovým vytříbeným vkusem. Roku 1598, kdy u Rudolfa propukla duševní choroba, však došlo ke změně. Začal sbírat i nekvalitní exempláře, aby vlastnil nejobsáhlejší sbírku.⁸⁸

Předměty do své sbírky získával Rudolf různými cestami. Patrně nejvíce ji obohacovali svojí tvorbou dvorní umělci. Výtvořky zahraničních umělců si Rudolf opatřoval za pomoci agentů a kupců, ale též dvorních umělců, vyslanců a diplomatů. Mnoho cenností také Rudolf podědil po svém otci a bratru Arnoštovi, či je získal jako dar nebo úplatek.⁸⁹

Rudolfova sběratelská vášeň měla za následek rychlé obohacování sbírky o další přírůstky. Pro mnohé z nich však již scházel v prvním patře Pražského hradu uskladňovací prostor, a proto byly vybudovány v jeho vyšších patrech další místnosti. Část sbírky byla též přesunuta do Letohrádku královny Anny, Bílé věže či do alchymistických laboratoří.⁹⁰

V těchto místnostech a staveních Rudolf trávil hodně času, který vynaložil na nabývání znalostí a čerpání estetického potěšení, duševního klidu a energie. Vyjma něj měl do sbírky přístup jen úzký okruh lidí. Požívat takovou výsadu znamenalo těšit se u Rudolfa veliké oblibě a důvěře.⁹¹ Prvním, kdo získal možnost sbírku navštívit, byl obchodník Hans Ulrich Krafft. Nahlédnout do ní mu pomohl Rudolfův dvorní malíř Bartholomeus Spranger. Spolu s dalším dvorním malířem Hansem von Aachenem obstaral tuto poctu také francouzskému právníkovi Jacquesu Esprincharдови, jenž podal o sbírce podrobný popis. Uvedl, že ve třech hradních komnatách spatřil nejen staré a nové obrazy, ale také nejvzácnější díla z různých koutů Evropy. Vyličil rovněž

⁸⁸ Tamtéž, s. 39–41.

⁸⁹ KRATOCHVÍL, s. 118.

⁹⁰ PÁNEK, s. 26.

⁹¹ VURM, s. 17.

přítomnost skvostných, rozmanitě zdobených stolů či nádob povětšinou z drahých kamenů.⁹²

Dalším, kdo měl čest se do sbírky podívat, byl malíř Karel van Mander, který o ní prohlásil, že „*kdokoliv dnes touží po něčem velkém, tomu stačí (může-li) jít do Prahy k největšímu patronu v nynějším světě, římskému císaři Rudolfovi Druhému, tam může spatřit v císařské rezidenci a jinde ve sbírkách jiných velkých milovníků umění pozoruhodný počet vynikajících a vzácných, zvláštních, neobvyklých a neocenitelných věcí*“.⁹³

Rudolfova sbírka nebyla ponechána bez dohledu. Dohlížel na ni antikvář, který měl na starosti třízení a správu exemplářů. Prvenství v této profesi patřilo Jacopu Stradovi, kterého zaměstnával již Rudolfův dědeček a otec. Roku 1580 ho nahradil jeho syn Ottavio, jehož dcera Anna Maria byla Rudolfovou dlouholetou milenkou. Dalším zmiňovaným správcem sbírek byl Rudolfův dvorní malíř miniatur Daniel Fröschl, jenž tuto funkci zastával od roku 1607. Tento umělec vytvořil jako první mezi lety 1607-1611 inventář uvádějící všechny sesbírané objekty. Důvodem jeho vyhotovení bylo podezření, že se ve sbírce loupí.⁹⁴

Nedlouho po Rudolfově smrti byly sepsány ještě tři další inventáře, a to roku 1612, 1619 a 1621. Inventář z roku 1612, pořízený z iniciativy Rudolfova bratra Matyáše, obsahoval kromě artefaktů i jejich odhadní cenu. Stejný krok učinily české stavy roku 1619. Na rozdíl od třetího inventáře však tyto dva neobsahovaly a neoceňovaly všechny předměty. Pro tuto skutečnost existují dvě možná vysvětlení - vnímání určitých objektů jako bezcenných či záměr některé artefakty odcizit a prodat. Tato fakta se spolu s odlišným oceňováním exemplářů odrazila v peněžním ohodnocení sbírky, které se vyznačuje značným rozdílem. Inventář zhotovený Matyášem vyčíslil sbírku přibližně na 17 milionů zlatých, kdežto inventář českých stavů na pouhý milion.⁹⁵ Poslední inventář nechal roku 1621 sepsat Karel z Lichtenštejna, neboť měl stejně jako Fröschl podezření, že jsou ze sbírky odcizovány exempláře. Tento inventář

⁹² HAUSENBLASOVÁ, s. 42.

⁹³ VURM, s. 70.

⁹⁴ HAUSENBLASOVÁ, s. 55.

⁹⁵ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 523.

uváděl jako jediný nejen předměty v hlavním sále a třech klenutých místnostech Kunstkomory, nýbrž také obrazy z Rudolfovy galerie a dvou obrazových sálů.⁹⁶

Během Rudolfova života dosáhla sbírka značné úrovně. Když však Rudolf zemřel, stihl ji neradostný osud. První otrěs zaznamenala při přerozdělování dědictví. Tento zásah se ovšem nedal zvrátit, neboť se jednalo o legitimní krok. Největší a nejvzácnější část, jež tvořily peníze, vzácné drahé kovy a nespočet obrazů, si ponechal císař Matyáš, který si svůj díl odvezl do Vídně, kam přesunul své sídlo. Zbylé dědictví ponechal svým bratrům Albrechtovi a Maxmiliánovi. Albrecht obdržel 115 obrazů, jež zaslal do Bruselu a nedlouho poté prodal. Roku 1615 se mu podařilo získat ještě další rozsáhlý soubor obrazů, o jehož osudu však nejsou zmínky.⁹⁷

Další, již nelegitimní zásah, utrpěla sbírka roku 1619 v době českého stavovského povstání. České stavy si chtěly přivlastnit několik předmětů, neboť se potýkaly s finančními problémy. Tento plán ovšem nedošel naplnění. Přesto se však stavům nakonec podařilo ze sbírky několik exemplářů odcizit. Jimi poté podarovaly osoby, které si potřebovaly naklonit.⁹⁸

Po bitvě na Bílé hoře byla sbírka opět narušena. Tentokrát v ní loupilo vítězné císařské vojsko v čele s Maxmiliánem Bavorským, které si odneslo vcelku bohatou kořist, jež se stala součástí mnichovské kolekce. Sbíрку oslabil roku 1623 také nový vládce habsburské monarchie Ferdinand II. Štýrský, který rozprodal předměty, jež se mu zdály zbytečné a pohoršlivé. Nacházely se mezi nimi zejména obrazy s erotickou tematikou - celkem 55 kusů. Další rána postihla sbírku v roce 1631, kdy do ní během obléhání Pražského hradu zasáhli Sasové, kteří z ní odvezli předměty uměleckého řemesla a 76 obrazů.⁹⁹

Definitivní zkázu však Rudolfově sbírce přivodila roku 1648 švédská armáda v čele s generálem Königsmarkem, která na příkaz královny Kristíny plenila sbírku a zabavila v ní mnoho předmětů, mezi nimiž se nacházel mimo jiné záhadný rukopis *Codex Gigas* neboli *Ďáblova bible*. Jejímú útoku byly vystaveny též domy měšťanů,

⁹⁶ Tamtéž, s. 525.

⁹⁷ PÁNEK, s. 27.

⁹⁸ HAUSENBLASOVÁ, s. 244.

⁹⁹ Tamtéž.

paláce šlechticů, kostely, kláštery či české a moravské hrady a zámky, v nichž byly umístěny vzácné poklady. Část uloupených předmětů si armáda ponechala, ostatní cenné exempláře však byla povinna odvézt královně Kristýně do Švédska.¹⁰⁰ Když Kristýna abdikovala, vzala si s sebou obrazy, jež tvořily součást Rudolfovy galerie. Po její smrti byly tyto obrazy přesunuty do říšské sbírky. Další část její kořisti byla prodána roku 1656 v Antverpách, odkud se na počátku 18. století přemístila do Paříže.¹⁰¹

Po všech těchto zásazích zbylo z Rudolfovy sbírky na Pražském hradě jen několik předmětů, mezi nimiž se nacházel například cenný obraz *Růžencová slavnost* od Albrechta Dürera. Ani tento skromný zůstatek však nezůstal zachován, neboť císař Josef II. vydal počátkem roku 1782 pokyn vyklidit sklepy Pražského hradu, aby jej mohl přestavět na dělostřelecká kasárna. Zbylé předměty z Rudolfovy sbírky pro něj představovaly jen nechtěné břímě, a proto je nechal vydražit na aukci započaté 12. května 1782. Během jejího pětidenního konání se tyto artefakty vydražily za velmi nízké ceny, čímž byla Rudolfova velkolepá, dlouho a pracně budovaná sbírka definitivně rozptýlena.¹⁰²

V současnosti lze nalézt předměty z Rudolfových sbírek téměř po celém světě, například ve Vídni, Paříži, Mnichově, Londýně, Stockholmu či New Yorku. Mnohé se však v důsledku neustálého přemísťování ztratily nebo byly dokonce zničeny. V Praze je možné spatřit několik cenných exemplářů v Obrazárně Pražského hradu, v Národním, Uměleckoprůmyslovém a Náprstkově muzeu či v Muzeu hlavního města Prahy.¹⁰³

4.2 Císařský dvůr

Pražský císařský dvůr byl stejně jako mnoho dalších oblastí rudolfínské éry velmi prestižní. Na počátku jej tvořil téměř stabilní počet dvořanů pohybující se přibližně kolem 700. Toto číslo však postupně narůstalo, neboť si rozvoj Prahy žádal

¹⁰⁰ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 525.

¹⁰¹ HAUSENBLASOVÁ, s. 244.

¹⁰² HARLAS, František Xaver, *Rudolf II., milovník umění a sběratel*, Praha 1918, s. 70.

¹⁰³ PÁNEK, s. 50.

vyšší nároky na správu a reprezentaci dvora. Ke konci Rudolfovy vlády se lze setkat s číslem kolem 1 200.¹⁰⁴

Jelikož tuto dobu opanovávala renesance a manýrismus, které s sebou přinesly univerzalizmus, nabízel Rudolfův dvůr prostor pro mnoho profesí a funkcí. Jejich rozmanitost lze rozdělit do čtyř hierarchických skupin. V první se nacházeli byrokraté, jež měli na starost mnoho úřadů. Jako členové tajné rady, dvorské rady, dvorské válečné rady a dvorské komory řešili politické problémy, vládní a správní záležitosti, vojenské a válečné otázky a finance.¹⁰⁵

Všechny tyto úřady měly své kanceláře, z nichž nejvyšší post zastávala Česká královská kancelář. V jejím čele stál nejvyšší kancléř, který zároveň vykonával funkci nejvyššího zemského úředníka. Tohoto kancléře jmenoval Rudolf na základě společenského a politického postavení. Mohl se jím proto stát jen příslušník panského stavu.¹⁰⁶

K první skupině dvořanů náleželi ještě zaměstnanci říšské dvorské kanceláře, kanceláře Čech a Uher a dalších kanceláří ústředních úřadů monarchie. Kromě nich získali ostatní úředníci funkci podle dosaženého vzdělání a schopností. Jelikož se kompetence úřadů neustále rozšiřovaly, bylo nutné počet byrokratů navyšovat. Není proto divu, že na konci své vlády Rudolf zaměstnával 201 úředníků místo původních 116. Ani jejich platy nezůstaly nezměněné. Roku 1612 proto představovaly již 38 % všech dvorních výdajů.¹⁰⁷

Další skupinu Rudolfových dvořanů tvořili hodnostáři a služebníci, na které dohlížel tzv. Stapelmeister. Vyskytovali se mezi nimi například komorníci, číšníci, stolníci, kráječi a nosiči jídla či panoši. Jelikož se jednalo o osobní služby panovníkovi, zastávali tyto posty v první řadě šlechtici, jejichž vysoké postavení mělo zároveň zvyšovat lesk dvora. Výhodou těchto pozic byla nenáročná a občasná práce spočívající v přípravě příležitostných hostin a slavností. Byť byly tyto funkce málo placené, zaručovaly jejich vykonavatelům prestiž. Toužili je proto vykonávat zejména mladí

¹⁰⁴ HAUSENBLASOVÁ, s. 81.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 76.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 232.

šlechtici, neboť je vnímali jako dobrou příležitost k povýšení. Stejně jako v první skupině ani zde nezůstal stav služebníků stálý. Během Rudolfovy vlády se jejich počet zvýšil z 87 až na úctyhodných 262. Ačkoli tedy nebyla jejich práce výrazně peněžně ohodnocená, tvořila až 32 % výdajů dvora.¹⁰⁸

Specifické postavení zaujímal v této kategorii nejvyšší komorník, který pod sebou schraňoval další komorníky. Jejich náplní práce bylo zajišťovat Rudolfovi komfort a vyřizovat jeho osobní a soukromé záležitosti. To jim umožňovalo udržovat s Rudolfem blízké styky, zvláště po jeho prodělané duševní chorobě, po níž se stranil veřejnosti. Tímto způsobem si získali Rudolfovu nesmírnou důvěru, kterou jim projevoval povyšováním na šlechtice a darováním domů či cenných předmětů. Proto o tuto funkci usilovalo mnoho zjištěných osob, jmenovitě Filip Lang, Kašpar Rucký či Jeroným Makovský.¹⁰⁹

Do třetí skupiny Rudolfových dvořanů se řadila stráž. Tu tvořili harcíři pohybující se na koních, trabanti, jež představovali pěší stráž, hradní střelci chránící Pražský hrad či hejtmani, kteří strážni veleli a zároveň dohlíželi na věznice. Jejich úkolem bylo poskytovat Rudolfovi ochranu a doprovázet jej při různých slavnostech a honosných příležitostech. Aby odpovídajícím způsobem reprezentovali své postavení a dvůr, nosili speciálně vyhotovené uniformy a zbraně. Oproti předchozím skupinám dvořanů zůstal jejich počet i plat neměnný. Po celou dobu své vlády tedy Rudolf zaměstnával 102 harcířů, 103 trabantů a 23 hradních střelců.¹¹⁰

K poslední kategorii dvořanů náleželi zaměstnanci pečující o Rudolfův blahobyt. Tato skupina byla tvořena nejpestřejšími funkcemi, neboť se zde nacházeli pracovníci kuchyně a sklepa, císařských stájí, lovecký personál, řemeslníci, církevní služebníci, hudebníci a mnozí další. Podrobněji vzato se tu vyskytovali například kuchaři, pekaři, krejčí, truhláři, podkoní, myslivci, kováři či hodináři. Řadili se sem též dva Rudolfovi lékaři, malíři a bradýři a destilátor, apatykář a lázeňská omývačka.¹¹¹

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 232–233.

¹⁰⁹ HAUSENBLASOVÁ, s. 78.

¹¹⁰ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 235.

¹¹¹ Tamtéž, s. 235–236.

Kromě těchto čtyř tříd se ke dvoru počítali rovněž zahraniční diplomaté, vyslanci a jejich služebníci a Rudolfovi umělci, vědci a okultisté. Všechny tyto profese a úřednické funkce měly zřetelně vymezené povinnosti stanovené dvorskými řády. Na jejich dodržování společně s celkovým chodem dvora dohlížel královský maršálek. Kromě kontroly zaručoval dvořanům rovněž ochranu práv. Sám se však k členům dvora neřadil, nepodléhal ani stavům. Tuto funkci zastávali například Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a Jaroslav Bořita z Martinic.¹¹²

4.3 Umění na pražském dvoře

Umění zaznamenalo na pražském dvoře nebývalý rozkvět a v porovnání s dalšími zde uplatněnými obory též největší. Důvodem jeho úspěšnosti byla skutečnost, že se o něj Rudolf vážně zajímal, což jej vedlo k jeho velkorysému podporování. Pokud je zkoumána skladba umění, shledáme, že jej tvořily tři oblasti - malířství, sochařství a umělecké řemeslnictví. Tato odvětví se vyznačovala mnoha znaky, zejména však složeností, detailností, sebevědomím a kombinováním přírodních a umělých prvků. Rovněž se vzdalovala od idealizace a namísto ní se snažila realisticky poukázat na různé dějinné události či o nich přímo vypovídat.¹¹³

Všechny tyto uvedené rysy vyplynuly z dobové atmosféry, kterou ovládala renesance a zvláště pražský manýrismus. Výjimkou však nebyl ani výskyt prvků předchozího gotického směru a nastupujícího baroka, jež do děl zakomponovalo okázalost a pompéznost. Umělci tyto elementy kombinovali podle svého vkusu různou měrou. O tom, zda umělec dostane příležitost působit na pražském dvoře, rozhodoval Rudolf podle několika kritérií. Dbal nejen na svůj vkus, ale zejména na zkušenosti umělců a jejich schopnost komunikace a spolupráce. Zde je patrné, že se tvrzení o konfliktech mezi umělci nezakládá na pravdě. Ti naopak udržovali přátelské styky a navzájem si pomáhali a poskytovali inspiraci. Vedle vkusu a zkušeností umělců Rudolf

¹¹² Tamtéž, s. 240–242.

¹¹³ EVANS, s. 233.

vyžadoval rovněž doporučení od učitelů, u nichž umělci získali své znalosti a zkušenosti.¹¹⁴

Když umělec splňoval všechny body, které si Rudolf pro jeho přijetí vytyčil, obdržel pozvánku působit v císařských službách. Po příjezdu mu bylo uvolněno místo buď v některém z ateliérů či dílen na Pražském hradě, nebo v jeho okolí. Pokud se jednalo o obzvláště nadané umělce, byli zde rovněž ubytováni. Rudolf jim tuto poctu udělil také proto, aby mohl snáze přihlížet jejich práci, kontrolovat ji a doplňovat o komentáře a připomínky. Umělci na pražském dvoře však nebyli vázáni jen službou Rudolfovi. Jakožto velmi nadaní představitelé svých oborů tvořili pro mnoho dalších zájemců, což způsobovalo jejich velkou vytíženost. Jejím neblahým následkem proto občas bylo odevzdání zakázky po stanoveném termínu.¹¹⁵

4.3.1 Malířství

Ze všech uměleckých směrů se na pražském dvoře nejvíce dařilo malířství, ačkoli nebylo od počátku uměním, nýbrž cechovním řemeslem. Všichni malíři proto museli být sdruženi v cechu, který poskytoval málo privilegií a zakázek. Roku 1595 se však situace změnila. Malířům se povedlo vymoci od Rudolfa titul umělci, čímž získali možnost svobodně tvořit.¹¹⁶ V listu, který Rudolf k tomuto privilegii vydal, píše, aby se malíři „víceji od datum tohoto listu od žádného aby za řemeslo pokládání nebyli a řemeslem se nejmenovali ani nepsali, nýbrž umění malířského“.¹¹⁷

Během Rudolfovy vlády se na pražském dvoře objevil nespočet malířů. Mezi nejvýznamnější lze nepochybně zařadit Giuseppe Arcimbolda, Bartholomea Sprangera a Hanse von Aachena. Giuseppe Arcimboldo, rovněž známý jako architekt, návrhář, vynálezce či organizátor dvorských slavností, upoutal jako mladý pozornost veřejnosti tvorbou tapisérií, gobelínů a vitráží. Jeho díla zaujala Rudolfova dědečka Ferdinanda I., který se jej snažil získat pro svůj dvůr. Toto úsilí se mu však podařilo naplnit až v roce

¹¹⁴ HAUSENBLASOVÁ, s. 55.

¹¹⁵ PÁNEK, s. 40.

¹¹⁶ HAUSENBLASOVÁ, s. 126.

¹¹⁷ HARLAS, s. 30.

1562. Když o čtyři roky později Ferdinand zemřel, přešel Arcimboldo do služby k jeho synovi Maxmiliánovi II. Očekávalo se, že taktéž po jeho smrti se odehraje stejný scénář a Arcimboldo vstoupí k Rudolfovu dvoru. K překvapení všech se tak ale nestalo. Umělec své jednání zdůvodnil únavou a stářím, načež se vrátil do svého rodiště Milána. Před svým odjezdem však Rudolfovi přislíbil alespoň předkupní právo na své obrazy. Jako poděkování za tento ústupek mu Rudolf udělil roku 1580 šlechtický titul, ke kterému přidal roku 1592 ještě hodnost falckraběte.¹¹⁸

Za svůj život Arcimboldo zhotovil mnoho skvostných výtvorů. Nejvíce však proslul malováním alegorických obrazů a portrétů, jež se skládaly z přírodních objektů. Z těchto děl je nejznámější soubor obrazů *Čtyři roční doby*, kam se řadí malby *Jaro*, *Léto*, *Podzim* a *Zima* a další soubor s názvem *Čtyři živly* tvořený obrazy *Oheň*, *Voda*, *Země* a *Vzduch*.¹¹⁹ Společně s portrétem *Rudolf II. jako Vertumnus*¹²⁰ odrážejí tato díla dobové myšlení. Ukrývají v sobě poselství o světě složeném z mnoha součástí, jež však pohromadě vytvářejí celek. Zároveň poukazují na skutečnost, že ačkoli svět vznikl z chaosu, všechny jeho prvky zaujímají své náležité místo, čímž dávají světu řád.¹²¹

Další z výše jmenovaných malířů Bartholomeus Spranger se začal svým oborem zabývat již v 11 letech, kdy se pod vedením Jana Mandyna učil kreslit především krajiny. V 19 letech se rozhodl odejít do Paříže, aby se mohl věnovat figurální malbě. Jelikož se však toužil v malířském oboru neustále vzdělávat, odcestoval ještě do Říma, kde si jeho talentu všiml papež Pius V. a vyžádal si jej do svých služeb. Po jeho smrti tvořil Spranger pro mnoho církevních i světských zájemců, roku 1575 však přešel do Maxmiliánových služeb. Poté působil až do své smrti na Rudolfově dvoře, kde si od něj objednávali zakázky další významní lidé, například Petr Vok z Rožmberka. Během této doby zde Spranger vytvořil nespočet děl, za něž se od Rudolfa dočkal povýšení na šlechtice.¹²²

Jejich námětem byly nejčastěji alegorické, mytologické a náboženské scény a významné osobnosti. Z této kategorie lze jmenovat obrazy *Merkur přináší Psýchu před*

¹¹⁸ BONĚK, s. 114.

¹¹⁹ HAUSENBLASOVÁ, s. 57.

¹²⁰ Římský bůh změny, rostlin a ročních období.

¹²¹ BONĚK, s. 117.

¹²² KRATOCHVÍL, s. 109–110.

olympské bohy, Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, Zmrtvýchvstání Krista, Alegorie Rudolfových ctností či *Alegorie triumfu věrnosti nad osudem*.¹²³ Kromě těchto oblastí se však Spragner věnoval rovněž malování fresek, epitařů a oltářních obrazů, z nichž jsou nejznámější díla *Merkur a Minerva, Herkules, Epitař zlatníka Mikuláše Müllera* či *Sofonisba*.¹²⁴

Na Rudolfově dvoře působil také starý umělec Hans von Aachen, který se po vyučení malířskému umění rozhodl své znalosti obohatit o zkušenosti ze světa. Odjel proto do Itálie, kde kopíroval díla zdejších umělců, která mu pomohla získat pozici uznávaného portrétisty. Jeho nadání neuniklo Rudolfově pozornosti, a proto mu poskytl příležitost vstoupit k pražskému dvoru. Aachen tuto nabídku roku 1592 přijal, kvůli své mimořádné vytíženosti se zde ovšem natrvalo usadil až o čtyři roky později. Kromě malování obrazů vykonával pro Rudolfa také funkci nákupčího, diplomata, rádce a informátora.¹²⁵

Ve své malířské tvorbě se Aachen zaměřil na malování portrétů či mytologických, alegorických a náboženských obrazů. Nebyly mu však lhostejné ani oltářní obrazy či malby na kameny. Mezi jeho nejznámější díla obsahující tyto náměty patří *Rudolf II., Alegorie Rudolfovy vlády, Portrét dívky, Sebevražda Lukrecie, Únos Proserpiny, Zvěstování Panny Marie* či *Tři grácie*.¹²⁶

Kromě těchto tří malířů působil u Rudolfa mnoho dalších nadaných autorů orientovaných například na malbu krajin, zvířat, zátiší či miniatur. Mezi zastupitele krajinářů lze zařadit Pietra Stevense, Roelandta Saveryho nebo Paula van Vianena, nejpřednějšími malíři miniatur byli například Daniel Fröschl, Joris a Jacob Hoefnagelovi či Dirck de Quade van Ravesteyn.¹²⁷ Hojně rozšířená byla též malba portrétů, jež si na pražském dvoře vydobyla čestné místo. Důvodem jejího rozkvětu se stal obrat k člověku a zdůrazňování jeho individualismu. Následkem této skutečnosti začalo docházet rovněž k zakládání rodinných portrétních galerií, které se podobaly galerii habsburské. Nejčastěji vyobrazovanou postavou na portrétech byl Rudolf,

¹²³ Tamtéž, s. 112–113.

¹²⁴ HAUSENBLASOVÁ, s. 37, 127, 174, 202.

¹²⁵ FUČÍKOVÁ, *Rudolf II. a Praha...*, s. 37–38.

¹²⁶ HAUSENBLASOVÁ, s. 40, 154.

¹²⁷ PÁNEK, s. 33–34, 36–37, 39.

kterého umělci zachycovali nejčastěji v podobě velkého panovníka a válečného hrdiny, ačkoli se jím nikdy nestal.¹²⁸

Žádný z výše uvedených malířů Rudolfova dvora se ovšem nezaměřoval pouze na svoji výsadní oblast, nýbrž se věnoval též tvorbě obrazů s jinými náměty. Malířství jako celek se rovněž nevyznačovalo jednotvárností. Kromě malování obrazů s různorodou tematikou zahrnovalo též nástěnné a fasádní malířství, malování epitafů, iluminování rukopisů a náboženských kancionálů či malbu na kameny. K malířům se řadily rovněž profese cuprejťíř neboli pozlacovač či lištař, jehož úkolem bylo zdobit rámy obrazů a lakovat nábytek.¹²⁹

Nástěnné malířství zažívalo svůj největší rozkvět zvláště za vlády Habsburků, kteří si nechávali bohatě vyzdobovat interiéry svých domů a paláců, čímž inspirovali též šlechtice. Nejčastějším námětem k zobrazování se staly alegorie ctností a neřestí, ročních období a planet. Hojně se však zachycovaly též dramatické mytologické a biblické výjevy, jimiž se renesance navracela k antickému období. Výjimkou však nebyly ani historické osobnosti, slavnosti, turnaje, korunovace nebo lovy.¹³⁰

O něco méně významné postavení si vydobylo malování na exteriéry domů. Tento trend se do Prahy rozšířil ze severní Itálie. Ponejvíce se na domech uplatňoval motiv černobílých sgrafitových psaníček, jež byla finančně a výtvarně nenáročná. Nacházely se tu však i figurální motivy zasazené nejčastěji do mytologických, biblických a alegorických scén.¹³¹

Od osmdesátých let 16. století zaznamenaly rozvoj také epitafy neboli náhrobní obrazy. Jejich tématem byla nejčastěji rodina zemřelého klečící před ukřižovaným či vzkříšeným Kristem. Bylo však možné spatřit též malbu Posledního soudu či Ezechielova vidění. Zřídka se na náhrobcích vyskytovaly také katolické epitafy zobrazující různé světce a Pannu Marii, jež měly představovat přímluvce za zemřelé.

¹²⁸ ČECHURA, *České země v letech 1584–1620...*, s. 433.

¹²⁹ HAUSENBLASOVÁ, s. 129–130.

¹³⁰ ČECHURA, *České země v letech 1584–1620...*, s. 430–432.

¹³¹ Tamtéž, s. 429.

Nejznámějším dochovaným epitafem je již zmíněný *Epitaf zlatníka Mikuláše Müllera* pocházející z ateliéru Bartholomea Sprangera.¹³²

4.3.2 Sochařství

Sochařství se v Praze poprvé objevilo za vlády Ferdinanda I., když společně se svým synem Ferdinandem Tyrolským podpořil vznik téměř 100 reliéfů v Letohrádku královny Anny a štukové dekorace v letohrádku Hvězda. O několik let později Rudolf na tuto tradici navázal. Ve srovnání s malířstvím se však sochařství nepodařilo tolik rozvinout. Dokladem této skutečnosti je fakt, že jeho centrem byl pouze pražský dvůr a Praha.¹³³

Pražská sochařská činnost byla ovlivněna tvorbou Sasů, Nizozemců a Italů a spočívala zejména ve vytváření soch a sousoší. Uplatňovala se však rovněž v reliéfech, štukatérství, řezbářství, kamenictví či při vytváření náhrobních desek, mauzoleí nebo kašen. Oproti dřívějšímu byla ve všech dílech patrná detailnost, hra světla a stínu, pohyb, živost a vypravování příběhu. Náměty sochařů byly zejména mytologické a historické události a významné osobnosti. Opakovaně se proto stal podnětem k vytvoření soch samotný Rudolf.¹³⁴

Nejvýznamnějšími a též jedinými zaznamenanými sochaři, které Rudolf zaměstnával, byli Hans Mont, Giovanni Battista Quadri a Adrian de Vries. Hans Mont se učil sochařskému umu u sochaře Giovanniho da Bologny. Ve své tvorbě s oblibou zachycoval římskou bohyni Venuši, což dosvědčují dochovaná díla *Venuše a Adonis*, *Venuše Kallypygos* či *Marta a Venuše*. Kromě sochařství se věnoval též kreslení. Když si však při hře s míčem vážně poranil oko, musel těchto činností zanechat a z Rudolfova dvora na počátku osmdesátých let odejít do ústraní.¹³⁵

Sochař Giovanni Battista Quadri, rovněž žák Bologny, na sebe nejdříve upozornil v Brixenu, kde se specializoval na práci s pálenou hlínou a štukem. Do Prahy

¹³² FUČÍKOVÁ, *Rudolf II. a Praha...*, s. 361–362.

¹³³ Tamtéž, s. 353.

¹³⁴ HAUSENBLASOVÁ, s. 125.

¹³⁵ Tamtéž, s. 58.

přijel poprvé až roku 1605, aby zde zkrášlil Rudolfovu galerii. V ní provedl za pomoci dalších sochařů štukovou výzdobu stěn a do jejich výklenků zhotovil sochy v nadživotní velikosti. Z jeho tvorby se nám však dochovalo pouze jediné dílo - štukový reliéf *Klanění tří králů* vyrobený pro kapli císařského zámku v Brandýse nad Labem.¹³⁶

Nejvíce informací máme o sochaři Adrianu de Vriesovi, jenž se sochařskému umění učil též u Giovanniho da Bologny. Než přešel roku 1593 do Rudolfových služeb, upoutal na sebe pozornost zhotovením tří bronzových sousoší v hradní slévárně. Jednalo se o díla *Psýché nesená na Olymp*, *Merkur a Psýché* a *Herkules bojující s drakem*. Rudolfovi se tato sousoší velmi líbila, a proto projevil o jeho práci zájem. Vries ho však odmítl, neboť byl v Augsburgu zaneprázdněn zakázkou dvou kašen. Když se však po deseti letech do Prahy vrátil, nabídky vstoupit do Rudolfových služeb již využil.¹³⁷

Na pražském dvoře vytvářel mimo jiné velké bronzové sochy s mytologickými náměty a alegorické reliéfy. Nejvíce ho však proslavily sochy koní a tři Rudolfovy busty zhotovené mezi lety 1603-1607. Významným počinem bylo také vytvoření deseti soch v nadživotní velikosti, jež byly určeny k výzdobě výklenků Španělského sálu. Z dalších děl lze jmenovat například sochy *Herkules s kyjem*, *Herakles s jablky Hesperidek* či *Portrét Rudolfa II.*, na němž je Rudolf připodobněn k hrdinnému Herkulovi, ačkoli již jeho sláva upadala. Když Rudolf zemřel, uchýlil se Vries ke šlechtici a vojevůdci Albrechtu z Valdštejna. Pro jeho palác vyhotovil soubor bronzových soch, jež měly sloužit k zušlechtění fontány v okolní zahradě. Vytvořil pro něj též několik soch s mírně barokními rysy.¹³⁸

Kromě uvedených soch a sousoší se může pražské sochařství pochlubit ještě vybudováním habsburského mauzolea v katedrále sv. Víta, Krocínovou kašnou na Staroměstském náměstí či vytvořením mnoha oltářů a figurálních a deskových náhrobků s nápisem.¹³⁹

¹³⁶ FUČÍKOVÁ, *Rudolf II. a Praha...*, s. 60.

¹³⁷ BONĚK, s. 111–113.

¹³⁸ HAUSENBLASOVÁ, s. 61.

¹³⁹ FUČÍKOVÁ, *Rudolf II. a Praha...*, s. 353–355.

4.3.3 Umělecké řemeslnictví

Na rozdíl od malířství a sochařství, které mělo jistou tradici již před Rudolfem, se umělecké řemeslnictví poprvé objevilo až na Rudolfově dvoře. Přesto se jim dokázalo rychle postavit na roveň. Jeho produkty byly vyráběny zejména z drahocenných kamenů a přírodnin a vyznačovaly se dokonalostí, dramatičností, nádherou a detailností, což svědčilo o zručnosti tvůrců. Stejně jako v malířství a sochařství byly nejčastějšími náměty alegorické, mytologické a náboženské scény.¹⁴⁰

Do oblasti uměleckého řemeslnictví se řadilo mnoho specializací, jež se navzájem prolínaly. Náleželo sem například zlatnictví, ryctectví, medailérství, truhlářství, hodinářství, vyšíváctví či broušení a řezání drahých kamenů nazývané glyptika. Tento obor se těšil u Rudolfa značné přízni, což dosvědčuje fakt, že nechal v Královské oboře v Bubenči zřídit brusičský mlýn a sklárnu. O Rudolfově zálibě v drahých kamenech a jejich příčinách se lze též dočíst v knize *Historie drahokamů a kamenů* lékaře Anselma Boetia de Boodta. Zmiňuje se v ní, že „*císař je drahým kamenům nejen proto tak nakloněn, aby s jejich pomocí stupňoval vlastní majestát a důstojnost a také aby v nich nazíral velikost a nevýslovnou moc Boha, který v tak malých tělískách sjednotil krásu celého světa a uzavřel v nich, jak se zdá, síly všech ostatních věcí, aby měl jakýsi odlesk záře božství vždy zde před očima*“.¹⁴¹

Rudolfovi však nešlo pouze o získávání předmětů z drahých kamenů. Zajímal se rovněž o naleziště drahocenných surovin. Jejich objevováním nejen v zahraničí, ale také na území Českého království pověřoval vyslance, kteří z nich zároveň dováželi vytěžené suroviny na Pražský hrad, odkud byly zpočátku posílány do Florencie, kde z nich tamní umělci zhotovili výrobky. Když však Rudolf začal zanedlouho zaměstnávat vlastní umělecké řemeslníky, nebylo již jejich služeb třeba.¹⁴²

Uměleckých řemeslníků se stejně jako malířů a sochařů vystřídal na pražském dvoře velké množství. Z jejich tvorby vzešlo mnoho skvostných předmětů, jež byly umístovány do Rudolfových sbírek. Jedním z nejzdařilejších kusů je bohatě zdobená

¹⁴⁰ FUČÍKOVÁ, *Umění na dvoře...*, s. 141, 145.

¹⁴¹ FUČÍKOVÁ, *Rudolf II. a Praha...*, s. 110–111.

¹⁴² FUČÍKOVÁ, *Umění na dvoře...*, s. 159.

Koruna Rudolfa II. zhotovená zlatníkem Janem Vermejenem, která v sobě kombinuje českou a císařskou korunu. Dalšími skvělými počiny byly například *Miska z nefritu* či křišťálová *Nádoba ve tvaru okřídlené ryby* od brusiče Ottavia Miseroniho, *Číše s alegorickými postavami Potestas, Nobilitas a Liberalitas*, v překladu *Vznešenost, Svobodomyslnost a Moc*, od řezače Caspara Lehmana či *Merkur ve voze taženém kohouty* od řezbáře Nikolause Pfaffa. Za zmínku stojí ještě *Hodiny s kuličkovým systémem* od hodináře Christoha Margrafa či *Nádoba z palmového ořechu s Neptunem jedoucím na mořském koni* od zlatníka Antona Schweinbergera.¹⁴³

4.4 Alchymie na pražském dvoře

Na Rudolfově dvoře se vyskytovala vedle umění a vědy též nevědecká činnost označovaná jako okultismus. Do této oblasti spadala magie, přírodní filozofie, spiritismus, mystika či alchymie. Všechny tyto nauky byly spojeny s iracionalitou a vycházely z vitalistické kosmologie. Zaměřovaly se proto na síly světa a kosmu a jejich využití. Největšího úspěchu a obliby dosáhla u Rudolfa alchymie, o níž právě bude řeč.¹⁴⁴

Alchymie byla disciplína, ve které se snoubila věda s dovedností. Zahrnovala v sobě chemii, medicínu, filozofii a také náboženskou mystiku. Skládala se ze dvou rovin, duchovní a praktické. Duchovní část alchymie, jejíž náplní bylo hledání kamene mudrců či provozování transmutace neboli přeměny kovů ve zlato, je spojována právě s pražským dvorem. Tato složka alchymie byla Rudolfovým okolím velmi kritizována, neboť byla vnímána jako šarlatánství.¹⁴⁵ Ve 20. století byl jejím vyznavatelem například švýcarský psycholog Carl Gustav Jung, jenž přirovnával proces sebepoznání k výrobě zázračné látky - kamene mudrců.¹⁴⁶ V alchymii však převažovala její praktická část, která je považována za předchůdkyni soudobých vědeckých oborů chemie, farmacie a metalurgie. Zaměřovala se na experimentování a zkoumání přírodních sil a vztahů.

¹⁴³ PÁNEK, s. 208–210.

¹⁴⁴ EVANS, s. 236–237.

¹⁴⁵ BONĚK, s. 131.

¹⁴⁶ VURM, s. 34.

K takové činnosti bylo nutné, aby její představitelé oplývali jistými odbornými znalostmi.¹⁴⁷

Co se týče původu alchymie, sahají její kořeny do Egypta, neboť za jejího zakladatele je považován egyptský bůh Thovt, známý spíše jako Hermes Trismegistos neboli Tříkrát Mocný. Z tohoto důvodu bývá alchymie nazývána též hermetickým uměním, ačkoli se běžně řadí mezi tajné nauky. Samotný pojem alchymie pochází z koptského pojmenování Egypta Al kemia, což v překladu znamená Černá země. Poprvé se objevila ve 2. století př. n. l. ve městě Alexandrii. Důkaz o jejím dalším výskytu pochází ze 7. století n. l., kdy Arab Geber vydal 22 dílnou knihu *De Alchimia*.¹⁴⁸

Právě Arabové byli ti, kdo s sebou přinesli alchymii do Evropy. K této události došlo při okupaci Španělska a Sicílie v 8. století. Na její tradici poté navázali například myslitelé Tomáš Akvinský, Roger Bacon či Ramón Lull, kteří se pokoušeli nalézt kámen mudrců. Popularita alchymie trvala rovněž v renesanci. V této dějinné éře ji podporoval zejména Rudolf a také šlechtic Vilém z Rožmberka, který se kvůli ní dokonce zadlužil.¹⁴⁹

Obliba alchymie za Rudolfovy vlády byla zapříčiněna dobovou atmosférou. Renesanční veřejnost byla velice pověřivá a zvědavá, a nespokojila se proto s poznáním světa předkládaného církví. Toužila pronikat k podstatě bytí a dění, odhalovat vztah člověka k vesmíru a tajemství přírody s jejími jevy a silami, jež chtěla zároveň využít ve svůj prospěch. Její zvědavost byla též podmíněna výbuchem hvězdy Nova v letech 1572 a 1604 či objevem komety roku 1577 pojmenované po svém objeviteli Halleyova.¹⁵⁰

Nejvíce se však pro alchymii nadchl sám Rudolf. Jeho zájem o ni pramenil rovněž z všudypřítomné pověřivosti, tajemnosti a víry v magičnost, avšak oproti ostatním plynul rovněž ze strachu před smrtí. Rudolf zároveň věřil, že je možné za

¹⁴⁷ BONĚK, s. 131.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ MARSHALL, Peter, *Magický kruh Rudolfa II. : alchymie, astrologie a magie v renesanční Praze*, Praha 2008, s. 133.

¹⁵⁰ BONĚK, s. 128.

pomoci alchymie znovu vytvořit harmonický svět, jenž byl neustále narušován náboženskými konflikty.¹⁵¹

Rudolfovo první setkání s alchymií se odehrálo již v dětství na vídeňském a španělském dvoře. Otec Maxmilián i strýc Filip soustřeďovali v hradních knihovnách velké množství alchymistických děl, do nichž měl Rudolf možnost nahlédnout. Za doby Rudolfova dospívání však došlo ve Španělsku k překvapivému obratu. Obliba alchymie nejen že značně poklesla, ale celý tento obor byl považován za nepřijatelný. Zásahu na této netoleranci měla církev, již se nelíbilo, že alchymie postupně nahrazovala její učení, a proto proti ní začala ostře vystupovat.¹⁵² Církevní kritika alchymie se však Rudolfa nedotkla. Naopak o ni projevil další zájem, jenž v něm vzbudil Tadeáš Hájek z Hájku zabývající se alchymistickými pokusy a díly ve svém domě na Starém Městě pražském.¹⁵³

Když se stal Rudolf panovníkem, ve své alchymistické zálibě nadále pokračoval. Po přestěhování do Prahy si začal zvat na pražský dvůr řadu alchymistů, z nichž se někteří stali jeho zaměstnanci. Občas se alchymisté snažili do Rudolfových služeb dostat vlastním úsilím či na doporučení, většinou však bez úspěchu.¹⁵⁴ Výjimku tvoří proslulí angličtí alchymisté John Dee a Edward Kelley, kteří přešli do Rudolfových služeb zásluhou Tadeáše Hájka z Hájku, jenž jako vrchní zkušební komisař zkoumal znalosti alchymistů.¹⁵⁵

John Dee se zpočátku své kariéry zabýval matematikou, geometrií, astronomií a geografii, jež studoval na univerzitě v nizozemské Lovani. Po absolvování studií odjel do Paříže s úmyslem vybudovat zde archiv knih a rukopisů. Jelikož však nebyl v dosažení svého úsilí úspěšný, odjel zpět do rodné Anglie, kde si jako kompenzaci zřídil rozsáhlou knihovnu ve svém vlastním domě. Kromě ní si zde vybudoval rovněž astronomickou observatoř a alchymistickou laboratoř, v níž prováděl pokusy, s jejichž

¹⁵¹ MARSHALL, s. 139.

¹⁵² BONĚK, s. 132.

¹⁵³ MARSHALL, s. 134.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ BONĚK, s. 134.

pomocí se snažil odhalit podstatu a tajemství světa. O jeho činnosti se doslechla královna Alžběta a vyžádala si jej na svůj dvůr do funkce astrologa.¹⁵⁶

Deeovy experimenty zaujaly rovněž Edwarda Kelleyho, který jej navštívil v jeho domě a požádal jej o spolupráci. Dee jeho žádosti vyhověl a učinil z něj svého asistenta. Společně s ním odjel roku 1583 na přání polského velmože Albrechta Laskiho do Krakova, aby zde vykonával povolání alchymisty. Tamní podmínky mu ovšem nevyhovovaly, a proto se po roce rozhodl zkusit své štěstí na pražském dvoře. Rudolfa však jeho činnost nijak zvláště nezaujala, a proto se Dee vydal znovu na cesty. Roku 1586 učinil další pokus o získání Rudolfovy přízně, ovšem opět bezúspěšně. Podařilo se mu však společně s Kelleyem najít útočiště u Viléma z Rožmberka v Třeboni, kde měl zejména Kelley dosahovat významných objevů. Když se Rudolf o jeho údajných úspěších dozvěděl, vyžádal si jej na svůj dvůr. Dee však takové štěstí neměl. Nejen že o něj Rudolf neprojevil zájem, nýbrž byl dokonce propuštěn z Vilémových služeb. Využil proto roku 1589 návratu do Anglie, kde působil až do své smrti roku 1609.¹⁵⁷

Edward Kelley, vlastním jménem Edward Talbot, byl v alchymistické profesi poněkud úspěšnější. Než se mu však podařilo svoji pozici vydobýt, působil jako městský písař v rodném Worcesteru. V této funkci ovšem dlouho nepobyl, neboť po odhalení jeho přestupku ohledně padělání listin mu byly za trest uříznuty ušní boltce. Traduje se, že z tohoto důvodu nosil dlouhé vlasy a čepici, které mu měly jeho zohyzdění pomoci zakrýt. Kvůli své špatné pověsti si byl Kelley nucen změnit jméno, pod nímž začal vystupovat jako zkušený alchymista. Tento čin mu pomohl získat místo pomocníka u Johna Dee. Od svého přijetí s ním procestoval mnoho míst, než se mu roku 1589 podařilo prosadit u Rudolfa.¹⁵⁸

Po dobu svého zdejšího působení se těšil Rudolfově veliké přízni, jež se projevila například povýšením na šlechtice. Roku 1591 však u něj upadl v nemilost, když se dostal do potyčky s jeho úředníkem Jiřím Hunklerem, kterého posléze dokonce zavraždil. Když si uvědomil následky svého činu, rozhodl se ukrýt. Byl však vypátrán a zavřen do vězení na Křivoklátě. Se zdejším pobytem se ovšem nemínil smířit, a proto se

¹⁵⁶ MARSHALL, s. 140–142.

¹⁵⁷ ČECHURA, *České země v letech 1584–1620...*, s. 388–390.

¹⁵⁸ VURM, s. 112–113.

pokusil o útěk. Při jeho absolvování si však zlomil nohu, která mu musela být kvůli následným komplikacím amputována. Obdržel proto jako náhradu dřevěnou protézu, načež se jej Rudolf rozhodl kvůli těmto zdravotním obtížím omilostnit. Svobody si však Kelley příliš dlouho neužil, neboť byl kvůli dluhům roku 1596 znovu zavřen do vězení, tentokrát na mosteckém hradě Hněvíně. Rovněž odtud se pokusil utéct, ovšem opět bez úspěchu, neboť si zlomil druhou nohu. Po tomto zranění se již Kelley milosti nedočkal, a proto se rozhodl roku 1597 ukončit svůj život požitím jedu.¹⁵⁹

Dalšími alchymisty, s kterými bychom se mohli na Rudolfově dvoře setkat, byli například Oswald Croll, Michael Maier, Michael Sendivogius, Heinrich Khunrath, otec a syn Martinové Rulandové či Bavor Rodovský z Hustiřan.¹⁶⁰ Rudolf pro ně nechal v Míhulce, dříve známé pod názvem Prašná věž, zřídit alchymistickou laboratoř, jež byla vybavena různorodými zařízeními a nástroji. Nacházely se zde například pece, destilační přístroje zvané alembiky, křivule, zkumavky či zahřívací vodní lázně. Kromě této laboratoře měli alchymisté k dispozici též soukromé laboratoře na Pražském hradě či ve svých domech, neboť se obávali odhalení svých případných úspěchů. Rudolf tyto laboratoře často navštěvoval a pozoroval alchymisty při práci.¹⁶¹

Jejich cílem byla zejména přeměna neušlechtilého v ušlechtilé, kam se řadila například transmutace kovů a mravní a duchovní obroda lidstva. Snažili se také odhalit podstatu světa a jeho mechanismy, nalézt boha skrze jeho stvořená díla, dosáhnout osobní harmonie nebo vyrobit elixír života, léky či umělého člověka - Homunkula. Ke všem těmto činnostem jim měl být nápomocen tzv. kámen mudrců - základní stavební kámen alchymie, který však bylo zapotřebí nejprve nalézt.¹⁶² Mnoho alchymistů se za účelem zefektivnění své činnosti zajímalo též o astrologii. S její pomocí chtěli nalézt nejvhodnější dobu pro provádění experimentů. Jejich aktivitu doprovázely rovněž různé symboly, které měly znázorňovat mužský a ženský princip v podobě krále a královny.¹⁶³

¹⁵⁹ BONĚK, s. 147–148.

¹⁶⁰ MARSHALL, s. 163, 166, 170, 180, 184–185.

¹⁶¹ BONĚK, s. 134.

¹⁶² Tamtéž, s. 133.

¹⁶³ VURM, s. 34.

Výše jmenování, ale rovněž další alchymisté působící na Rudolfově dvoře bývají povětšinou označováni za šarlatány. Důvodem je přítomnost řady podvodníků, kteří pouze zneužívali Rudolfovy důvěřivosti. Nejedem alchymista byl však doopravdy přesvědčen, že je jeho činnost smysluplná a může vést k reálnému výsledku, a proto toto označení není příliš vhodné.¹⁶⁴

¹⁶⁴ ČECHURA, Jaroslav, *České země v letech 1584–1620...*, s. 383.

5 ÚPADEK PRAHY PO RUDOLFOVĚ SMRTI

Za Rudolfovy vlády zažívala Praha neobyčejnou slávu, díky čemuž se na ni upínaly zraky veřejnosti téměř z celého světa. Její věhlasná éra však měla brzy skončit, neboť Rudolf v prosinci roku 1611 těžce onemocněl. Lékaři mu již nedokázali pomoci, a proto bylo zřejmé, že se blíží jeho smrt. Podle spekulací si ji Rudolf dokonce sám uspíšil, když se pokoušel léčit různými alchymistickými prostředky. V důsledku nahromaděných zdravotních problémů u něj nastala 18. ledna otrava krve. Jejím zaviněním upadl následujícího dne do bezvědomí, ze kterého se na okamžik probral další den. Během této chvíle využil možnosti zpovědi. Nemáme však k dispozici žádné informace o jejím průběhu. Můžeme se proto jen domnívat, zda se při ní Rudolf přihlásil ke katolictví, jak bylo zvykem. Víme však, že nedlouho po vykonání zpovědi Rudolf zemřel. Stalo se tak 20. ledna roku 1612.¹⁶⁵

Oznámení o Rudolfově úmrtí měl na starost jeho komorník Desiderius Pruskovský. Ten se jej však snažil oddálit do doby, dokud by se o smrti svého bratra nedozvěděl císař Matyáš. Nechal proto do Rudolfova pokoje nosit jídlo a pití, aby tato scéna vyvolávala dojem, že ještě žije. Jeho lživý záměr se mu však nepodařilo realizovat dlouho, neboť komorník Václav Vchynský a hejtman Adam Trautmannsdorf měli tušení, že se děje něco podezřelého, a proto si vynutili k Rudolfovi přístup. Když odhalili, že se jedná o klam, začali bez prodlení rozšiřovat zprávu o Rudolfově skonu do světa.¹⁶⁶

V ten samý den, kdy Rudolf zemřel, se uskutečnila pitva, kterou provedl jeho osobní lékař Ottavio Roboreto. Neodehrála se ovšem v soukromí, nýbrž se stala veřejným aktem, kterému přihlíželo mnoho diváků, zejména z řad dvořanů a předních politiků. Za příčinu Rudolfovy smrti uvedl Roboreto sněť, a také jaterní a plicní potíže. Do tohoto okamžiku probíhala pitva vcelku důstojně. Později se však mělo udát několik afér znevažujících Rudolfovu osobnost. Uvádí se například čin Matyášova komorníka Václava Vchynského, jenž vzal údajně do rukou Rudolfovo srdce a zmáčkl ho tak silně, až z něj prýštila krev. Rovněž vévoda Jindřich Julius Brunšvický měl způsobit velké

¹⁶⁵ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 511.

¹⁶⁶ KOŘÁN, Josef; PTÁČEK, Ladislav, *Dějiny Čech a Moravy nové doby, 1. díl. Od r. 1526 do r. 1609.*, Praha 1939, s. 795.

pozdvížení, když prohlásil, že by provedl Rudolfovu pitvu mnohem lépe než zkušený chirurgové.¹⁶⁷

Ani po těchto neblahých událostech se Rudolf nedočkal úcty ke své památce. Jeho tělo bylo špatně nabalzamováno a v tomto stavu vystavováno na odiv. Nejvíce však Rudolfovu osobu znevážil bratr Matyáš, když před zařizováním pohřbu upřednostnil dovolenou se svou novou manželkou, sestřenicí Annou Tyrolskou. Po jejím uplynutí vydal pokyn k přenesení Rudolfových ostatků do kostela Všech svatých, kde byly ponechány do pohřbu, jenž se uskutečnil v katedrále sv. Víta až 1. října. Nedůstojnostem kolem Rudolfova pochování však stále nebyl konec, neboť ani samotný pohřeb neměl náležitou úroveň. Trval velmi krátce a odehrál se ve vši tichosti a jednoduchosti. Nepřihlížel mu dokonce žádný představitel habsburského rodu. Jisté zlepšení nastalo druhý den při konání závěrečné slavnostní mše, které se již zúčastnili bratr Maxmilián a Matyáš s manželkou.¹⁶⁸

Všechny činy, kterých se Matyáš vůči zemřelému bratru dopustil, měly jediný cíl - znevážit Rudolfovu památku a dosáhnout toho, aby na něj veřejnost co nejrychleji zapomněla. O tomto záměru svědčí prohlášení soudobých osobností. Například Adam mladší z Valdštejna si do deníku poznamenal: „*Dnes sme nesli tělo slavný paměti císaře Rudolfa v noci do kostela hlavního. Tam byl dán ihned do sklípku.*“¹⁶⁹ Nedůstojný pohřeb naproti tomu okomentoval kronikář Natanael Vodňanský z Uračova jako „*Mizerný pohřeb tak velkého potentáta.*“¹⁷⁰

5.1 Dopad Rudolfovy vlády na Prahu

Praha se za Rudolfova panování stala mezinárodní metropolí a centrem habsburské monarchie. Již pouhý fakt Rudolfova přistěhování jí zajistil jistou prestiž, kterou později zvýšilo přenesení centrálních správních úřadů. K jejímu rozkvětu Rudolf

¹⁶⁷ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 512–513.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 513–514.

¹⁶⁹ HAUSENBLASOVÁ, s. 164.

¹⁷⁰ JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 514.

dále přispěl vybudováním silné politiky, hospodářství, obchodu a kultury.¹⁷¹ Díky domácímu ale zejména zahraničnímu obchodu se Praha ocitla mezi hlavními činiteli na evropském trhu. Na přelomu 16. a 17. století odtud byly řízeny velké obchodní a finanční transakce zasahující téměř celou Evropu, což mělo kladný dopad na rozvoj bankovníctví.¹⁷² Za vznikem věhlasné pražské kultury je třeba hledat nesčetné umělce, učence a řemeslníky, jimž se podařilo zformovat osobitý styl - tzv. pražský neboli rudolfínský manýrismus. Díky jejich činnosti rovněž stoupla vzdělanost, na které měla podíl také Karlova univerzita.¹⁷³

Vysoká úroveň obchodu a kultury vedla k hospodářskému růstu, následkem čehož došlo k imigraci zahraničních obyvatel, a tudíž k nárůstu pražské populace. Z poklidné Prahy se proto postupem času stalo prostředí s čilým společenským životem. Neustále se zde konaly slavnosti, hostiny, turnaje či svatby, které lákaly k návštěvě nejen zahraniční vyslance a diplomaty.¹⁷⁴

Přese všechna uvedená pozitiva však měla Rudolfova vláda na Prahu též neblahý dopad. Kvůli Rudolfově sběratelské vášni, snaze co nejlépe reprezentovat sebe i dvůr, rozsáhlé stavební činnosti či značné marnotratnosti nejen své, ale i příbuzných došlo k velkému zadlužení Prahy, z kterého se jí dařilo vymanit jen velmi těžce. Zároveň Rudolf vytvořil Praze potíže svojí kompromisní politikou, která zejména neustálým oddalováním náboženského napětí zapříčinila vypuknutí třicetileté války.¹⁷⁵

Po posouzení kladů a záporů vyplývá, že byl Rudolf pro Prahu kromě Karla IV. významným přínosem. Díky jeho aktivitě se Praze dostalo dokonce označení zlatá. Rudolfův patřičný vliv na Prahu chválí i soudobí čeští humanisté, což dosvědčují jejich výpovědi. Například básník Šimon Lomnický z Budče v Rudolfově pohřební písni píše: „...*může se do kronik klásti, že byl otec vlasti a milovník vždy našeho národu českého*“.¹⁷⁶

¹⁷¹ HAUSENBLASOVÁ, s. 91.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž, s. 241.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 140.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 164.

¹⁷⁶ PÁNEK, s. 23.

5.2 Podoba Prahy po Rudolfově smrti a příčiny jejího úpadku

Zásluhou Matyáše obyvatelé Prahy na Rudolfa brzy zapomněli, ačkoli se významně podepsal na jejím vzestupu. Pokojně pokračovali ve svých životech, aniž by pocítili výraznější změny. Jejich poklidný život byl však zanedlouho narušen, neboť Praha zaznamenala v obchodu pokles obrátu. Další důsledek Rudolfova úmrtí na sebe nenechal dlouho čekat, neboť se rozpadl pražský dvůr. Někteří dvořané zůstali i po jeho zániku nadále v Praze, ostatní přešli k vídeňskému dvoru císaře Matyáše. Přenesení císařské rezidence zpět do Vídně znamenalo pro Prahu další ránu. Negativem bylo rovněž snížení počtu cizinců a ukončení návštěv vyslanců a poselstev.¹⁷⁷

Největší hrozbu pro Rudolfův odkaz ovšem představovala již zmíněná třicetiletá válka, která započala stavovským povstáním 23. května 1618, v jehož rámci se uskutečnila na Pražském hradě defenestrace tří císařských úředníků – Jaroslava Bořity z Martinic, Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka a písaře Fabricia.¹⁷⁸ Vzešlý akt byl reakcí na chování katolíků, kteří porušovali Rudolfův majestát, připravovali protestanty o úřední místa a zničili dva evangelické kostely náležející k benediktinskému klášteru. České stavy nadto ničily katolické kostely a kláštery a utvořily si novou vládu představovanou 30 direktory.¹⁷⁹

Téhož roku došlo rovněž ke zvolení katolíka Ferdinanda II. Štýrského Matyášovým následníkem. Po vydání nové ústavy, jež činila z Českého království konfederaci rovnoprávných zemí, zaručovala vyhnání jezuitů a konfiskaci jejich majetku, byl však Ferdinand generálním sněmem zemí Koruny české sesazen. Místo něj byl zvolen falckrabě a vůdce protestantské Unie Fridrich Falcký, známý kvůli své krátké vládě jako „Zimní král“.¹⁸⁰

Přestože byl Ferdinand svržen, z politické scény neodešel, neboť mezitím získal říšskou korunu. Coby císař měl podporu Španělska, Vatikánu, Polska či německého Bavorska, v jehož čele stál kníže Maxmilián Bavorský. Pod jeho vedením došlo roku

¹⁷⁷ KRATOCHVÍL, s. 155.

¹⁷⁸ VURM, s. 23.

¹⁷⁹ MARSHALL, s. 281.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 280–281.

1620 k útoku Katolické ligy na Prahu, jehož důsledkem bylo střetnutí s protestantskou Unií v bitvě na Bílé hoře.¹⁸¹

Bitva, která proběhla 8. listopadu téhož roku a trvala necelé dvě hodiny, skončila prohrou protestantů. Tato skutečnost znamenala pro České království, zejména však pro Prahu, zlom, neboť ji místo míru čekalo další nekonečné válčení doprovázené osudovými následky. Mezi ně patří především poprava 27 českých a moravských šlechticů a měšťanů na Staroměstském náměstí, vydání protireformačních dekretů a nové ústavy, která povolovala pouze katolické vyznání, dále konfiskace protestantského majetku či přetvoření pražské městské samosprávy na státní úřad. Změnu zaznamenal také český trůn. Novým panovníkem se po útěku poraženého Fridricha Falckého stal opět Ferdinand II., jehož vojsko pod velením generála Albrechta z Valdštejna nadále pokračovalo v bojích.¹⁸²

Veškeré válčení ukončil roku 1648 Vestfálský mír. Hlavním důvodem jeho uzavření bylo vyčerpání sil na obou stranách. Kromě opětovného zavedení habsburské vlády přinesla třicetiletá válka Českému království zejména úpadek, který se projevil například výrazným úbytkem obyvatelstva, skomírajícím politickým životem či rozkrádáním Rudolfových sbírek. Jejím důsledkem byl rovněž fakt, že se Praha již nikdy více nestala sídlem habsburských panovníků, ačkoli byla metropolí nejbohatšího království. Jediné, co přetrvalo, byla pražská architektura.¹⁸³

Odkaz třicetileté války však výše jmenovanými událostmi neskončil, neboť na Praze zanechala stopy na několik dalších staletí. Znamenala předzvěst zednářských revolucí v 18. století a velkých evropských válek ve 20. století, které završil konec druhé světové války. Její dědictví sahá až do roku 1948, kdy byla Praha uvržena do rukou nepřátel duchovního rozvoje a svobody myšlení.¹⁸⁴

¹⁸¹ Tamtéž, s. 282–283.

¹⁸² VURM, s. 24.

¹⁸³ Tamtéž, s. 24–25.

¹⁸⁴ VURM, Bohumil, *Tajné dějiny Prahy*, Praha 2000, s. 20.

6 ZÁVĚR

Téma této bakalářské práce bylo zaměřeno na osobnost Rudolfa II., kterého bychom mohli nepochybně zařadit mezi nejvýznamnější postavy českých dějin. Ačkoli je na něj dodnes pohlíženo z různých perspektiv, nelze mu odepřít, že i přes svoji melancholickou, vrtošivou a nepředvídatelnou povahu významně obohatil českou kulturu a pozvedl Prahu na mezinárodní úroveň.

Habsburský rod však nepředurčil Rudolfa k lehkému údělu. Jako nejstarší potomek Maxmiliána II. Habsburského a Marie Španělské, a tudíž následník trůnu a možný nástupce ve Španělsku, podstoupil u svého strýce Filipa II. strohou katolickou výchovu, která na něm zanechala pozitivní, ale také negativní následky. Kladným prvkem španělského pobytu bylo zajisté získání mnoha znalostí a dovedností, které však zastínilo Rudolfovo povýšené chování, jímž dával najevo svoji moc, důležitost a výjimečnost. Rudolfova povaha se rovněž změnila v nedůtklivou, podrážděnou a nedůvěřivou.

Přes všechny pochybnosti, které veřejnost ohledně Rudolfa sdílela, se však nadále připravovalo jeho převzetí vlády v monarchii. Maxmilián na tento akt velmi spěchal, neboť byl vážně nemocný. Je třeba říci, že ačkoli nestihl Rudolfovi poskytnout potřebnou politickou praxi, Rudolf se dokázal poměrně dobře přenést přes všechny problémy. Bez výrazné pomoci svých rádců by to ovšem nesvedl. Jejich zásluhou se mu též podařilo překonat politické intriky svých příbuzných.

Problémy však Rudolfa provázely po celou dobu jeho vlády. Kromě nedůvěry veřejnosti a politických pletich se musel vypořádat s tlakem českých stavů, které po něm požadovaly volbu Prahy za císařskou rezidenci. Existoval však předpoklad, že Rudolf by toto rozhodnutí učinil i bez jejich vlivu, neboť byl hlavnímu městu Českého království nakloněn nejen z objektivních, ale především ze subjektivních důvodů.

Pouhým faktem Rudolfova přistěhování zaznamenala Praha výrazné změny. Stala se prestižním městem, jež konkurovalo nejen metropolím střední Evropy. O její honosný vzestup se však Rudolf přičinil zejména podporou umělecké, vědecké a architektonické činnosti. Svoji stavební aktivitou přetvořil Prahu z gotického města

na renesanční a manýristickou. Úzké domy nahradily prostorné budovy zkrášlené v exteriéru i interiéru o výtvořích pražských umělců. Dvorní umění, reprezentované malířstvím, sochařstvím a uměleckým řemeslnictvím, však nebylo na pražskou architekturu vázáno. Naopak představovalo samostatnou oblast, která si za Rudolfova značného přispění dokázala v Praze vydobýt obdivuhodnou úroveň, díky čemuž jsou dodnes známa jména rudolfínských umělců a jejich díla.

Notný podíl na této skutečnosti mají rovněž Rudolfovy sbírky, do nichž všestranně vzdělaný panovník dokázal shromáždit nevídané poklady. Nacházely se mezi nimi nejen skvostné produkty umělců, nýbrž také přírody a lidské zručnosti. Po propuknutí duševní nemoci se však začala kvalita sbírky snižovat, neboť ji Rudolf obohacoval též o nehodnotné předměty.

Podporou umění a vědy se Rudolf zasloužil rovněž o zvýšení pražské vzdělanosti, ačkoli o ni primárně pečovaly partikulární městské školy, Karlova univerzita a jezuitská akademie v Klementinu. K zlepšení úrovně vzdělání přispěly taktéž nové objevy a vynálezy, zejména knihtisk, s jehož rozšířením došlo v Praze k značné produkci knih, která s sebou přinesla zvýšení gramotnosti. Vzdělanost podpořila také alchymie, i když se mnoho odborníků i laiků tomuto tvrzení brání.

Alchymii, která byla označována za šarlatánství, si k nelibosti vrchnosti Rudolf velmi oblíbil. Zásahu na této skutečnosti měl zejména renesanční a manýristický duch doby, kvůli kterému veřejnost toužila pronikat do záhad světa a využívat síly přírody. Pro Rudolfa tuto možnost splňovala právě alchymie, a proto si zval na pražský dvůr věhlasné odborníky. Smutným faktem ovšem zůstává, že i když se mezi alchymisty vyskytovali poctiví jedinci, kteří své činnosti doopravdy věřili, Rudolf měl spíše štěstí na podvodníky.

Po přečtení těchto informací je na každém z nás, jaký názor si na osobu Rudolfa II. utvoří. Já osobně jej vnímám jako čínorodého panovníka, který i přese všechny negativní osobnostní rysy a neblahé zásahy osudu znamenal nejen pro Prahu, ale rovněž pro české dějiny nezanedbatelný přínos. Myslím, že by proto bylo chybou odpírat mu zásluhu na rozvoji Prahy, neboť ať se jednalo o stavební, uměleckou, vědeckou či nevědeckou aktivitu, zaznamenala Praha v těchto oblastech nebývalý rozkvět. Rovněž

císařský dvůr Prahu dobře reprezentoval. Díky těmto skutečnostem se z Prahy stala uznávaná mezinárodní metropole a kulturní, hospodářské a společenské centrum. Je proto politováníhodné, že Rudolfovo úsilí bylo po jeho smrti zmařeno. Zejména vlivem třicetileté války došlo k značnému úbytku obyvatelstva, výraznému poklesu politického, kulturního i společenského života či k rozptýlení Rudolfových sbírek po celém světě. Ani konec této války však nepřinesl Praze klidné období, neboť se musela vyrovnávat s jejími důsledky až do poloviny 19. století.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Odborná literatura

BONĚK, Jan. *Rudolf II. a jeho císařská Praha*. Praha 2008.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1526–1583. První Habsburkové na českém trůně I*. Praha 2008.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1584–1620. První Habsburkové na českém trůně II*. Praha 2009.

EVANS, Robert John Weston. *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*. Praha 1997.

FUČÍKOVÁ, Eliška. *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*. Praha 1997.

FUČÍKOVÁ, Eliška. *Umění na dvoře Rudolfa II*. Praha 1991.

HARLAS, František Xaver. *Rudolf II., milovník umění a sběratel*. Praha 1918.

HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. *Urbs Aurea. Praha císaře Rudolfa II. Rudolf II. a Praha*. Praha 1997.

JANÁČEK, Josef. *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 2003.

JANÁČEK, Josef. *Pád Rudolfa II*. Praha 1995.

KOŘÁN, Josef; PTÁČEK, Ladislav. *Dějiny Čech a Moravy nové doby. 1. díl. Od r. 1526 do r. 1609*. Praha 1939.

KRATOCHVÍL, Miloš Václav. *Čas hvězd a mandragor. Pražská léta Rudolfa II.* Praha 1972.

MARSHALL, Peter. *Magický kruh Rudolfa II. Alchymie, astrologie a magie v renesanční Praze.* Praha 2008.

PÁNEK, Jaroslav. *Rudolfínská Praha.* Praha 2006.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy. Díl XII.* Praha 1901.

VURM, Bohumil. *Rudolf II. a jeho Praha.* Ostrava 1997.

VURM, Bohumil. *Tajné dějiny Prahy.* Praha 2000.

8 RESUMÉ

Rudolf II., born on the 18th of July 1552 in Vienna's Palace Hofburg, attended in youth Spanish upbringing, which prepared him together with subsequent political practice for the ruler function. His beginnings were difficult, but he succeeded to overcome them. Then he had to choose his official residence. After considering objective and subjective reasons he opted for Prague. This capital of the Czech Kingdom experienced considerable prosperity due to this decision. His contribution reached a high level of artistic, architectural, collector, scientific and unscientific activity, which from Prague made a cultural, economic and community center. This fact has also brought with it the increase in population.

However after Rudolf's death the importance of Prague diminished. New ruler Matthias, Rudolf's brother, chose as his official residence Vienna. Relocation resulted in disintegration of the Imperial court, which led to a decline of Prague's population. However, the most importantly Prague was hit by the Thirty Years' War, which caused especially Rudolf's compromise policy. The influence of Prague at international level ceased after its end.